

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA PEDAGOGIKY

Bc. Eva Janotová

**Meziválečné školství na
Rakovnicku v době působení školního inspektora
Malocha.**

Interwar Education in Rakovník District during Tenure of
School Inspector Maloch

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Praha 2025

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D.

Prohlašuji,

že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury
a zdrojů informací.

.....

datum

.....

podpis autorky

Poděkování

Děkuji panu prof. PhDr. Tomáši Kasperovi, Ph.D., za pomoc, trpělivost a cenné rady při vedení mé diplomové práce. Rovněž skládám velké díky i rodině Hoškových, která mi poskytla nahlédnutí do rodinného archivu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině za obrovskou motivaci, podporu a trpělivost při psaní této práce.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá meziválečným školstvím na Rakovnicku, popisuje činnost školního inspektora Jana Malocha a následně porovnává školství ve zmíněné době se současnou situací v oblasti školství. V teoretické části práce je vyobrazen historický kontext zaměřený na meziválečné školství v Československu, uvádí klíčové školské reformy a zákony. Věnuje se v obecném rozsahu školské legislativě a inspektorské činnosti. Následné kapitoly práce analyzují historické prameny vztahující se k osobě Jana Malocha a meziválečnému školství na Rakovnicku. Na základě získaných zdrojů práce popisuje činnost školního inspektora Jana Malocha, jeho cíle, usilovnou činnost o změny a směřování československého školství na obecných a měšťanských školách v daném okresu. Zbylé kapitoly se zabývají proměnami československého „později českého“ školství vlivem politicko-kulturních změn a následně využívají a propojují poznatky z předešlých kapitol práce. V závěru práce je shrnuta inspektorská činnost Jana Malocha ve všech aspektech vnější i vnitřní správy v oblasti školství. Výsledkem práce je porovnání názorů a trendů ve školství v průběhu jednoho století.

Klíčová slova:

inspektor, inspekce, školství, historie, meziválečné období, rakovnicko, výchova, vzdělávání, vlastivědné deníky

Abstract

This diploma thesis deals with interwar education in Rakovník District, it describes activities of school inspector Jan Maloch. Afterwards, it compares education in the mentioned time period with the current situation in the field of education. The theoretical part depicts the historical context focused on the interwar education in Czechoslovakia, it introduces key school reforms and laws. It is dedicated to general scope of school legislation and inspection activities. Following chapters of the thesis analyze historical sources connected to the personality of Jan Maloch. Based on the collected sources, the thesis describes activities of school inspector Jan Maloch, his aims, hard work for changes and directing czechoslovakian education in primary and middle schools in the selected region. The remaining chapters focus on changes of czechoslovakian, later czech education influenced by political-cultural changes and consequently use and connect knowledge from the previous chapters of the thesis. In the conclusion of the thesis is a summary of inspector activities of Jan Maloch in all aspects of external and internal administration in the education field. The result of the thesis is a comparison of opinions and trends in education throughout one century.

Key words:

inspector, inspection, education, history, interwar period, Rakovník District, upbringing, teaching and learning, national history journals

OBSAH

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK	8
ÚVOD	9
1 MEZIVÁLEČNÉ ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU	11
1.1 MENŠINOVÝ ZÁKON 1919 (METELKŮV ZÁKON)	13
1.2 MALÝ ŠKOLSKÝ ZÁKON 1922	14
1.3 ZÁKON O ÚJEZDNÍCH MĚŠTANSKÝCH ŠKOLÁCH 1935	16
1.4 MEZIVÁLEČNÉ ŠKOLSTVÍ NA SLOVENSKU A PODKARPATSKÉ RUSI	17
1.5 VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ	19
1.6 ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA PO ROCE 1918	20
1.6.1 Zemské školní rady	21
1.6.2 Okresní školní výbor.....	22
1.6.3 Místní školní rady	22
1.6.4 Školní inspekce v meziválečné době	23
1.6.5 Obsazování učitelské pozice	24
2 CHARAKTERISTIKA POLITICKÉHO OKRESU RAKOVNÍK.....	27
2.1 ŠKOLSTVÍ NA RAKOVNICKU V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ	28
3 JAN MALOCH.....	30
3.1 JAN MALOCH UČITELEM	31
3.2 JAN MALOCH INSPEKTOREM	32
3.3 ODKAZ ŠKOLNÍHO INSPEKTORA MALOCHA	34
3.3.1 Povinná školní docházka	34
3.3.2 Spolupráce rodiny a školy.....	35
3.3.3 Mateřské školy	36
3.3.4 Vliv školy na dítě.....	37
3.3.5 Nově zavedené učební předměty	38
3.3.6 Společnost a škola.....	40
3.4 VLASTIVĚDNÉ DENÍKY	42
4 ŠKOLSTVÍ NA PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ.....	53
4.1 ŠKOLSTVÍ PO ROCE 1989	55
4.2 NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ	56
4.3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM	57

4.4 ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA PO ROCE 1989	58
4.4.1 MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy	59
4.4.2 Krajský školský úřad	59
4.4.3 Obce	60
4.5 HUMANIZACE ŠKOLY	61
4.6 RODINA A ŠKOLA	62
4.7 ŠKOLA A JEJÍ FUNKCE	63
5 ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE (ČŠI) PO ROCE 1989	64
5.1 ČINNOST ŠKOLNÍHO INSPEKTORA	65
ZÁVĚR	68
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	71
PŘÍLOHY	I

SEZNAM POUŽÍVANÝCH ZKRATEK

NPV – Národní vzdělávací program

RVP – Rámcový vzdělávací program

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP – Školní vzdělávací program

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

ČŠI – Česká školní inspekce

SOkA – Státní okresní archiv

ÚVOD

Naše generace žije v době rapidních změn. Technologie, výzkum i průmysl se rychlými skoky posouvají dopředu a v době s rozvojem umělé inteligence se lidská civilizace nachází v době zázraků, o kterých se našim předkům ani nesnilo. Doba i životní styl jdou dopředu, vše zrychluje a pravděpodobně se i nadále zrychlovat bude. Nikdo jiný tento civilizační pohyb nepocítuje více než mladá generace, naši potomci, kteří se s touto dobou změn potýkají nejvíce. Kromě různých a dle médií častých změn a reforem se školní prostředí skoro na denní bázi nachází pod mediální masáží, která se chtě nechtě dostává pod kůži i žákům a jejich rodičům. Je však logické, že se v moderní době změny dotknou i školství a že ne všechny budou přijímány pozitivně, protože různé generace byly vyučovány různými metodami. Role jednotlivých předmětů se během let měnila a ne všechno, co bylo důležité kdysi, je důležité i dnes. Cíl výuky ovšem byl a je stále stejný – připravit další generaci vědomostně i sociálně na budoucí život.

Diplomová práce se zabývá meziválečným školstvím na Rakovnicku v době působení školního inspektora Jana Malocha a celkovým rozvojem školství v daném okrese. Cílem diplomové práce je zmapovat a popsat činnost školního inspektora v meziválečné době, jaký byl jeho cíl, jakým způsobem usiloval o změny, jakým směrem se mělo školství vydat a jaký je jeho odkaz pro současnou společnost. Dílčím cílem je analýza a srovnání situace ve školství v minulosti a dnes.

Během sběru informací k vybranému tématu bylo využito několika zdrojů. Dobové historické prameny posloužily jako hlavní zdroj informací pro vyobrazení doby první republiky, primárně tamního školství. Důležité poznatky, které byly získány z rukopisu Jana Malocha, se staly klíčovým zdrojem pro zkoumání školského systému a učitelské ideologie na území Rakovnicka v téže době, což následně dopomohlo k analýze současného stavu českého školského systému.

Podnětem k výběru tématu se stala skutečnost, že v Rakovníku na základní škole vyučují dějepis a občanskou výchovu. Jak k regionu, tak i ke zmíněným předmětům měl Jan Maloch velice blízko. Zaměření na region, ve kterém žáci žijí, je pro mne klíčové nejen v oblasti vlastního zájmu o studium historie, ale i praxi ve školství.

Teoretická část diplomové práce má za cíl vyobrazit dobový kontext, který bude klíčový pro následující analýzu. V první kapitole se vyobrazuje historický kontext zaměřený na meziválečné školství v Československu, a to v Českých zemích, na Slovensku i

Podkarpatské Rusi. Popíše klíčové školské reformy a zákony, které utvářely podobu československého školství. Vznik nového samostatného státu přinesl reformní smýšlení nejen v celém společenském a politickém životě, ale také ve školském systému. I když začátky nebyly pro školství příliš příznivé, přesto lze sledovat budování školského systému na demokratických principech a humanistickém přístupu k žákům. Nezůstane pouze u obecného školství, ale první kapitola se zaměří také na menší celky jako, jsou politické okresy tehdejšího státu. V neposlední řadě popisuje inspektorskou funkci, která je pro tuto práci klíčová. Následující kapitola diplomové práce se věnuje charakteristickému popisu politického okresu Rakovník a stručně popíše jeho zasazení v prvorepublikovém období. Detailněji přiblíží situaci meziválečného školství v Rakovníku a jeho okolí.

Třetí kapitola diplomové práce je analýzou několika primárních a sekundárních zdrojů, které se zaměřují na osobu Jana Malocha. Jedním z primárních zdrojů je jeho rukopis, který byl zapůjčen jeho rodinou. Tento rukopis je rovněž opřen o teoretickou část, která se zaměřuje jak na obecný, tak dobový kontext. Propojením těchto zdrojů by měl vzniknout ucelenější obecný obrázek o tamním školství a funkci inspektora. Toto vše je podpořeno dílčí analýzou Vlastivědných deníků, které popisují jednotlivé obce na Rakovnicku, ve kterých byly obecné a měšťanské školy, skrze bohatou sérií příkladů.

Zbylé dvě kapitoly diplomové práce se již soustředí na vyobrazení československého, později českého školství v následujících letech. Jmenovitě čtvrtá kapitola rozebírá vývoj a proměny školství, které přicházely vlivem politicko-kulturních změn. Pátá kapitola se zaměřuje na roli České školní inspekce v současném školství. Obě kapitoly využívají a propojují poznatky vystavěné v teoretické části a rovněž i vize školního inspektora Jana Malocha, které jsou popsány ve třetí kapitole.

Téma diplomové práce a její obsah podněcuje k zamyšlení nad současným školstvím, které, stejně jako v minulosti, prochází různými reformami a přizpůsobuje se současnému životnímu stylu.

1 MEZIVÁLEČNÉ ŠKOLSTVÍ V ČESKOSLOVENSKU

Založení samostatného československého státu v říjnu 1918 započalo novou etapu politického, kulturního a sociálního vývoje našich zemí. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie se Československo řadilo mezi vyspělejší státy světa, v českých zemích se soustředilo přibližně 70 procent průmyslu habsburské monarchie. Slovensko s Podkarpatskou Rusí byly především agrárními zeměmi. První republika byla multinacionální a mnohonáboženskou zemí, ve které žilo přibližně 9 milionů příslušníků československého národa. Také velká politická roztržičnost neprospívala stabilitě nově vzniklého státu. To vše mělo vliv na vývoj školství v meziválečném období Československa.¹

První desetiletí trvání Československé republiky lze v oblasti školství charakterizovat jako neměnné oproti dobám rakouským. I když po vzniku samostatného státu byly podány četné návrhy na změny, pořádaly se školské ankety a roku 1919 byl zřízen Pedagogický ústav Jana Amose Komenského, ve skutečnosti všechny reformní snahy nenabývaly velkého významu. Mnohé návrhy a ankety vzbudily zájem i v širší společnosti, přesto záhy zapadly bez odpovědi. Z vnější strany československé školství vzrostlo a zmohutnělo, ve vnitřní úpravě nedošlo k výrazným změnám, a školství tak pokračovalo ve stopách staré rakouské školy.²

Školská soustava se tedy nedočkala výrazných změn. Nově vzniklá republika převzala strukturu i legislativu školství, která byla vytvořena v tehdejší monarchii. A během dvaceti let trvání první republiky nedošlo k výrazným změnám v tomto fungování.³ Vznik demokratického státu vedl k přehodnocení stávajících představ o školství, které by se mělo přizpůsobit požadavkům a potřebám nově vzniklého státu. První náznaky reformních návrhů lze sledovat už v období první světové války. Tyto reformní návrhy školského systému měly stavět na základech demokratizace a reformy vnitřní práce školy, která měla navazovat na světovou reformní pedagogiku, jež zdůrazňovala princip humanizace zejména ve vztahu mezi žákem a učitelem.⁴

Říšský zákon z 25. května 1968 určoval pravidla postavení školy k církvi a jakou úlohu bude mít ve školství stát. Zákon stanovil, že stát má nejvyšší dohled nad vyučováním, včetně náboženství. Církvi bude náležet pouze vyučování náboženské a nebude zasahovat do ostatních

¹ NOVOTNÝ, Miroslav. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Vydání první. Praha: Paseka, 2020. 722 s., 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-7432-985-2., s.331-332.

² KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. II. díl. Praha: B. Janda, 1931., s. 7-8.

³ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Vydání první. Praha: Academia, 2018. 353 s. První republika; svazek 9. ISBN 978-80-200-2891-4., s. 11.

⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 332-333.

vyučovacích předmětů. Všichni občané, bez ohledu na vyznání, mohou navštěvovat veřejné školy. Také je zakotvena struktura státní správy. V čele správy stálo Ministerstvo kultury a vyučování. Třístupňový systém byl zřízen pro každou zemi – zemská školní rada, okresní školní rada a místní školní rada. Školské rady převzaly funkci duchovních a světských úřadů.⁵

V českých zemích byla povinná školní docházka osmiletá, podle říšského zákona č. 62 ze 14. května 1869. „*Hasnerova*“ reforma vstoupila v platnost od školního roku 1870/1871. Tento zákon se týkal všech stupňů školství, od mateřských škol až po školy střední, s výjimkou univerzitního vzdělání. Díky zákonu byly položeny základy systému školství, které umožňovaly další rozvoj vzdělání nejširších lidových vrstev. Povinná školní docházka byla prodloužena o dva roky, byla vytvořena síť škol obecných a iniciován vznik škol měšťanských. Osnovy byly jednotné pro chlapecké i dívčí školy.⁶

Vydání nového říšského zákona přineslo změny v oblasti učitelského vzdělávání v učitelských ústavech, které byly čtyřleté. Jedním z průkopníků vzdělaného učitele byl G. A. Lindner, který usiloval o to, aby učitelé obecných a měšťanských škol dosahovali nejvyššího vzdělání. Přednášel pro učitele v oblasti výchovy a vzdělávání žáků obecných škol po celé vlasti. Jako první profesor pedagogiky na Karlově univerzitě, po jejím rozdělení roku 1922, přednášel své vědomosti a zkušenosti. Jeho celoživotní dílo přispělo k rozvoji učitelského vzdělání v našich zemích.⁷

Představitelé Národního výboru začali tušit rozpad Rakouska-Uherska na poslední chvíli, a tak muselo být převzetí moci narychlo improvizováno. Byly tak projednány návrhy zákonů, které byly zestručněny a přepracovány do podoby, se kterou byla veřejnost seznámena 28. října 1918. Zákon zněl: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“⁸ Díky zákonu byla ukotvena platnost říšského zákona z roku 1869, doplněného o pozdější školní novelu z roku 1883, pro školství v nově vzniklé republice.⁹

⁵ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992. 147 s. ISBN 80-210-0458-4., s. 41.

⁶ LENDEROVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 234-235.

⁷ BLATNÝ, Ladislav a JŮVA, Vladimír. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1996. 75 s. ISBN 80-210-1295-1., s. 59.

⁸ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Vyd. 2. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 430 s. ISBN 80-86861-66-X., s. 80.

⁹ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 16.

Tímto recepčním zákonem z roku 1918 byla zajištěna spojitost s právním řádem a veřejnou správou bývalého Rakouska-Uherska. Autor zákona A. Rašín zákon zdůvodnil tak, že tímto zákonem mělo být zamezeno bezprávnímu stavu, který by vedl k zastavení celé státní správy.¹⁰

1.1 MENŠINOVÝ ZÁKON 1919 (METELKŮV ZÁKON)

Československé školství bylo po vzniku nového státu mnohonárodnostní. Německé děti byly vzdělávány ve školách s německou vyučovací řečí, polské děti se vzdělávaly v polském jazyce. Existovaly také židovské školy, kde se vyučovalo v hebrejštině. Menšinový zákon č. 189 z 3. dubna roku 1919 měl zaručit každé národnosti žijící v Československu možnost vzdělávat se v rodném jazyce. Tento zákon byl přijat bez podpory německých poslanců a vedl zejména k zakládání českých škol pro českou menšinu, která žila v oblastech s převyšujícím počtem německého obyvatelstva, a zároveň vedl k rušení německých škol, což vyústilo v napjatou národnostní debatu.¹¹

Menšinová škola měla být podle zákona zřízena v každé obci, kde podle třicetiletého průměru bylo aspoň čtyřicet dětí jiné národnosti. Je nutno uvědomit si, že tímto zákonem nebyla jen národnostní otázka jiných než českých národností žijících na území nové vzniklého státu. Jednalo se především o prosazení požadavků české národnosti v oblastech, kde žilo převážně německé obyvatelstvo a kde dosud většinou neexistovaly české školy.¹²

Přijetí menšinového školského zákona vedlo k rozhořčení německého obyvatelstva. Němečtí parlamentní zástupci podávali stížnosti ke Společnosti národů ohledně ochrany menšin a správy školství v Československu. I když československý stát předložil ke stížnostem vysvětlení, obhajoval dodržování závazků a úmluv ohledně ochrany menšin, docházelo během dvacátých let 20. století k mnoha vypjatým nacionálně orientovaným diskuzím. Docházelo k šetření či stíhání německých učitelů či dalších osob ohledně jejich činnosti proti zájmu státu. Některá akta zemských školních rad dokládají mnohá hlášení na jednání německého obyvatelstva. Německé obyvatelstvo vnímalo zakládání českých menšinových škol jako cílené počesťování německých území. Třebaže se české a německé učitelstvo shodovalo v profesních požadavcích, na nutnosti reformy školství a na vzdělávání učitelů, v národní otázce se rozcházelo. Tento rozkol pak nebyl prakticky po celé období první republiky překonán a

¹⁰ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha, 2005., s. 80.

¹¹ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 224 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4., s. 200.

¹² VALÍŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. 456 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3357-9., s. 79.

přinášel do společnosti nacionalistické hlasy. Po roce 1935 se problematika menšinových škol stala hlasitým tématem.¹³

Menšinové školy podléhaly přímému dozoru ministerstva a byly výhradně státními školami. Zákon neřešil pouze otázku ohledně vyučovacího jazyka pro německé, maďarské a polské děti, ale zároveň měl řešit otázku vyučovacího jazyka pro české děti, které žily v místech s větším počtem německého obyvatelstva. To byla otázka především pohraničí, oblasti Brna, Jihlavy aj.¹⁴ Okresy, obce a ani okresní či místní rady neměly rozhodovací pravomoci při zřizování menšinových škol. Zákon o menšinových školách umožnil rychlé zakládání českých škol, docházelo však k zrychleným procesům, které neodpovídaly právní tradici.¹⁵

Na podzim roku 1919 tak bylo otevřeno mnoho škol obecných i měšťanských v oblastech národnostních menšin. Na těchto územích bylo za Rakouska-Uherska pouhých 26 škol českých veřejných a 65 soukromých, podle nového zákona roku 1919 jich bylo 1183 s více jak 60 000 žáky. Menšinové školy však nebyly často dostatečně vnitřně vybavené, jak se ukázalo na zasedání zástupců menšin v Praze roku 1922.¹⁶

1.2 MALÝ ŠKOLSKÝ ZÁKON 1922

Po vzniku ČSR bylo školství reformováno několika novelami a vyhláškami, které modifikovaly jeho podobu. „*Jediným zákonem, který se výrazněji zapsal do prvorepublikového školství, byl tzv. malý školský zákon z roku 1922.*“¹⁷

Malý školský zákon doplňoval a pozměňoval ustanovení o povinnosti školní docházky, o dalším vzdělávání mládeže po absolvování povinné školní docházky, o počtu žáků ve třídě, o vyučování náboženství, o paritě mužů a žen v učitelských oborech a o nových učebních předmětech a osnovách. Školy se dělily podle zřizovatele na soukromé a veřejné, kdy veřejné školy zřizoval stát a soukromé školy zřizovala církev, spolky či soukromé osoby. Stát uděloval soukromým školám tzv. právo veřejnosti.¹⁸

Právo veřejnosti znamenalo, že církevní instituce nebo spolky musely dodržovat platná legislativní nařízení včetně osnov apod. Zároveň měly školy právo žádat o subvence a

¹³ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 25-27.

¹⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 340.

¹⁵ KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-246-1410-6., s. 157-158.

¹⁶ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 25-26.

¹⁷ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha, 2008., s. 198.

¹⁸ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 337.

vysvědčení, které mohly vydávat a vysvědčení měla stejnou právní platnost jako vysvědčení ze škol veřejných. Zákon také upravoval počty žáků ve třídách. V závislosti na typu školy chodilo do jedné třídy 46–60 žáků. Snahou bylo počet žáků ve třídě snižovat, což však v důsledku odlišných situací ve městech a na vesnicích naráželo na ekonomické možnosti obcí.¹⁹

Zákon také změnil označení pro školy měšťanské na označení občanské školy. Další změnou bylo zavedení nového povinného předmětu občanská nauka. Zákon stanovoval povinné předměty na obecných školách: náboženství, občanská nauka, jazyk vyučovací, matematika, čtení a psaní, přírodopis, přírodopis, zeměpis a dějepis s důrazem na vlastivědu, ruční práce, zpěv, tělesná výchova a kreslení. Pro školy občanské (měšťanské) zákon stanovoval povinné předměty: náboženství, občanská nauka, jazyk vyučovací, zeměpis, dějepis, přírodopis, matematika, měřičství a rýsování, kreslení, ruční práce, krasopis, zpěv a tělesná výchova. Církevním úřadům a židovským obcím byla svěřena výuka náboženství po dvou hodinách týdně. Rodiče dětí bez vyznání nebo vyznání státem neuznaného mohli písemně požádat o zproštění z této výuky.²⁰

Náboženství zůstalo mezi povinnými předměty pro všechny děti, kromě dětí bezkonfesních. Ale i děti konfesijní mohly být náboženského vyučování zproštěny, pokud o to požádali jejich rodiče u okresního školního úřadu. Výnosem ministerstva z 25. listopadu 1918 byla náboženská cvičení pro žáky i učitele, kteří na ně dohlíželi, prohlášena za dobrovolná. Z jiných povinných předmětů mohli být žáci osvobozeni pouze na základě lékařského vyjádření. Mezi nepovinné předměty byl zařazen jazyk československý na školách, kde se vyučovalo jinou řečí. Na českých školách se pro změnu mohl nepovinně učit jazyk německý.²¹

Vztah státu a občana v oblasti školství měl demonstrovat nový vyučovací předmět občanská nauka. Občanská nauka měla být chápána jako výchova chápající kulturní, náboženskou i politickou odlišnost. Výchova, která povede žáky ke světovým otázkám a názorům. Výchova, která nebude bránit humanistické koncepci člověka. Zároveň v sobě měla občanská nauka ztotožňovat výchovu k mravnosti, k výchově demokratického uspořádání společnosti na základech národní a humanistické emancipace a rozvoje. Přesto zavedení nového povinného předmětu ukázalo, že existovaly dva pohledy na koncepci občanské nauky a mravní koncepci. Střetávaly se koncepce státoobčanská a koncepce národně politická. V jedné se

¹⁹ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 18.

²⁰ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha, 2008., s. 198.

²¹ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 21-22.

promítala otázka občanských svobod, práv a povinností a v druhé se poukazovalo na výchovu k občanství mnohonárodnostního státu.²²

Malý školský zákon byl pro učitele zklamáním. Kritiku například sklidily skutečnosti, že náboženství zůstalo povinným učebním předmětem, že nový učební předmět občanská nauka neplnila funkci výchovy ke světovým názorům, a mnohé další připomínky, jež se nesetkaly s odezvou. Přestože byl tento zákon prezentován jako prozatímní, nikdy nenabyl definitivní podoby. Unifikace československého školního zákonodárství, která byla slibována, zůstala nerealizována. V celé republice bylo v platnosti 44 školských zákonů. Také otázky ohledně platů učitelů, nedostatečná kvalifikace vyučujících a nevhodné nastavení zkoušek učitelské způsobilosti se staly ožehavými tématy.²³

1.3 ZÁKON O ÚJEZDNÍCH MĚŠŤANSKÝCH ŠKOLÁCH 1935

Vývoj měšťanských škol byl ve 20. letech 20. století rychlý, přesto měl i stinné stránky. Mnoho takových škol nemělo dostatečné zázemí, vhodné vybavení a učební pomůcky. Mnohdy vedlo otevření měšťanských škol ke snížení počtu škol obecných nebo docházelo ke střídavému vyučování. Podle školského zákona z roku 1922 byly do měšťanské školy přijímány děti z obvodu o poloměru 4 km, a tak náklady na provoz školy podle předpisů hradila pouze místní obec školní. Skutečnost byla taková, že do měšťanských škol chodily i děti z mnohem vzdálenějších míst, než bylo stanoveno zákonem. Tím se zvyšovaly náklady na provoz školy. Aby se na náklady přesunuly na všechny zúčastněné obce, začala vláda jednat o zákoně o obvodových či újezdních školách měšťanských.²⁴

V prosinci roku 1935 byl přijat zákon o újezdních měšťanských školách, který měl zkvalitnit a zpřístupnit nabídku vzdělávání všem dětem. Hlavním cílem bylo, aby všechny děti dostaly základní vzdělání na vyšší úrovni, tedy na úrovni měšťanské školy. Měly tak být vytvořeny újezdy místo dosavadních školních okresů, kde měla být měšťanská škola pro všechny děti. Na provozu a nákladech takové školy se měly společně podílet obec, okres i země. Ustanovení zákona o újezdních měšťanských školách vstoupil v platnost počátkem roku 1936, a tak se jeho ustanovení podařilo naplnit pouze v některých oblastech státu.²⁵

²² KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 29-30.

²³ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 337-338.

²⁴ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 46.

²⁵ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 340.

1.4 MEZIVÁLEČNÉ ŠKOLSTVÍ NA SLOVENSKU A PODKARPATSKÉ RUSI

Školství na Slovensku

V českých zemích byla po vzniku nové republiky rozvinutá síť obecných a měšťanských škol, s čímž souvisí rozvoj gramotnosti českých dětí. Oproti tomu Slovensko, které bylo součástí Zalitavska v době Rakouska-Uherska, mělo velký nedostatek škol. „V roce 1918 bylo na Slovensku z celkového počtu 3 641 lidových škol jenom 140 slovenských (cca 4 %) a všech 83 měšťanských škol bylo maďarských.“²⁶

Slovensko bylo pod vlivem silné maďarizace. Proto nová československá vláda nařídila, aby se od školního roku 1919/1920 všechny předměty na tamních školách vyučovaly jen ve slovenském jazyce. Ačkoliv to nebylo zpočátku jednoduché, vysvobození z maďarského útlaku přineslo Slovensku rozmach kulturní i školský. Nelze opomenout, že na tom mělo velkou zásluhu české učitelstvo.²⁷ Nedostatek učitelstva byl jednou z překážek pro budování slovenského školství. Až do roku 1921 učili na mnoha školách učitelé bez vzdělání, kteří pocházeli z řad rolníků či řemeslníků. Po roce 1918 mohly v každé obci, kde bylo 40 dětí školou povinných, vzniknout obecné školy, a pokud do obecné školy chodilo alespoň 400 dětí, mohla být při ní zřízena měšťanská škola.²⁸

Školská správa zajišťovala pro školy slovenské učebnice, čítanky a knihy pro děti. Učitelé se snažili, aby si co nejrychleji osvojili slovenský jazyk. Přesto se školství na Slovensku potýkalo s mnoha překážkami. Nedostatek školních budov a jejich vybavení, sociální poměry dětí a velmi silný odpor církve, která chtěla zachovat svůj vliv na školství a bránila se jakýmkoliv změnám.²⁹

Zatímco v Čechách po roce 1918 zůstal v platnosti říšský zákon z roku 1869, na Slovensku zůstal v platnosti zákon z roku 1868, který schválil uherský sněm. Rozdíl v těchto zákonech byl i v délce povinné školní docházky. V českých zemích byla povinná školní docházka osmiletá, na Slovensku byla šestiletá. V Bratislavě byl zřízen školský referát, který byl pobočkou Ministerstva školství a národní osvěty v Praze. Hlavním úkolem instituce bylo zřizování slovenských škol všech stupňů a unifikace rozdílného školského systému v Čechách i na Slovensku.³⁰ Školy na Slovensku se začaly řídit stejnou legislativou jako školy české, snížil

²⁶ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. "Národní" školství za první Československé republiky. Praha, 2018., s. 125.

²⁷ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 162.

²⁸ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992., s. 73.

²⁹ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1971. 224 s., s. 18.

³⁰ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. "Národní" školství za první Československé republiky. Praha, 2018., s. 126-127.

se počet žáků ve třídách, od školního roku 1927/1928 se zavedla osmiletá povinná školní docházka, vzrostl počet měšťanských škol a realizovaly se nové školní budovy. Maďarský jazyk jako jazyk vyučovací byl nahrazen slovenštinou a po prvních deseti letech samostatnosti už nebyla potřeba českých učitelů na slovenských školách.³¹

Školství v Podkarpatské Rusi

Součástí Československa byla také Podkarpatská Rus, dnes je toto území součástí Ukrajiny. V době Rakouska-Uherska se jednalo o nejchudší a nejzaostalejší část monarchie. Po roce 1918 měli Maďarsko a Rumunsko zájem převzít vládu nad územím Podkarpatské Rusi. Situace byla chaotická, a proto československá vláda vyslala na území armádu pod velením francouzského generála Edmonda Charlese Hennocqua. Nad nově získaným územím převzala kontrolu československá vláda, která měla za cíl obnovit správu země. Velké úsilí mělo být věnováno školství. Stav školství nebyl rozvrácen jen světovou válkou, ale celkovou zaostalostí už v dobách monarchie a silnou maďarizací. Také v Podkarpatské Rusi stanovoval organizaci školství uherský zákon z roku 1908.³² Organizací školství byl po roce 1918 pověřen zemský školní inspektor J. Pešek. Hlavním úkolem bylo odstranit maďarizaci škol, stanovit který jazyk bude zvolen jako vyučovací, vybavit školy pomůckami a přesvědčit rodiče, aby děti do škol posílali. Nově se začaly zakládat školy pro národnostní menšiny.³³

Malým školským zákonem z roku 1922 se povinná školní docházka prodloužila na osm let. Na Podkarpatské Rusi se školy dělily podle vyučovacího jazyka na podkarpatské, československé, maďarské, německé, rumunské a také hebrejské. Ve školách, kde se vyučovalo jiným než československým jazykem, byla zavedena povinná výuka jazyka československého. Školy byly zřizovány státem, církví, obcemi, soukromými nebo náboženskými spolky. Na počátku dvacátých let byl počet škol státních a církevních v podstatě vyrovnaný. O deset let později výrazně převyšovaly školy státní. Také počet dětí navštěvujících obecné školy vzrostl, počátkem třicátých let se podle statistiky povinné školní docházky účastnilo 90 % dětí. Nutno brát na zřetel, že statistické údaje nemusely být zcela věrohodné. Povinností učitelů bylo hlásit, pokud docházka klesla pod 80 %. Na základě dobových svědectví tuto povinnost neplnili

³¹ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 351.

³² KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 139-141.

³³ VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 352.

svědomitě, aby si nepřidělávali starosti. I tak lze mluvit o úspěchu československé školní správy v Podkarpatské Rusi.³⁴

1.5 VZDĚLÁVÁNÍ UČITELŮ

Vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol, zkvalitnění přípravy středoškolských profesorů a mnoho dalších otázek vyvolaly u učitelstva mnoho nadějí při vzniku nové republiky. Jedním z prvních kroků bylo uskutečnění náboženské svobody. Výnosem ministerstva bylo vyhlášeno, že dozor učitelů při náboženských cvičeních na školách je dobrovolný. Zákon z 24. července 1919 zrušil celibát učitelek na obecných a měšťanských školách. Učitelky se tak mohly vdávat, aniž by ztratily nárok na učitelskou profesi. Zákon také zaručoval, že učitelky měly placenou mateřskou dovolenou. Největší pozornost se zaměřovala na vysokoškolské vzdělávání učitelstva. Podle říšského zákona z roku 1869 se učitelé obecných a měšťanských škol vzdělávali po dobu čtyř let na učitelských ústavech, které měly charakter střední školy. V pedagogických seminářích získávali vzdělání středoškolští profesori. Následně si profesori během zkušebního roku doplňovali praktické pedagogické schopnosti.³⁵

Řešení problematiky vzdělávání učitelů bylo ve složité situaci. Roku 1921 byla Československou obcí učitelskou zahájena jednání o vysokoškolském vzdělávání učitelstva. Už v říjnu 1920 připravovala zvláštní sekce ustanovená k této problematice podklady pro tato jednání. Také v Pedagogickém ústavu Komenského pod vedením profesora Otakara Kádnera se pracovalo na návrzích ohledně učitelského vzdělávání. Podle připravovaného zákona mělo dojít ke zrušení učitelských ústavů. Úprava vzdělávání učitelů měla být připravena tak, aby na začátku školního roku 1924/1925 byly otevřeny vysoké školy pro vzdělávání učitelstva ve dvou ročnících.³⁶ Objevilo se mnoho dalších návrhů: Josef Úlehla navrhoval pedagogické fakulty, Bedřich Pospíšil učitelské akademie, Josef Šústala pedagogické přípravy středoškolské a vysoké školy pedagogické a také návrh na zřizování školských fakult.³⁷

České i německé učitelské organizace se k návrhu O. Kádnera vyslovily kladně, proti se postavili zástupci Ústředního spolku českých profesorů. Oponovali například tím, že nejprve musí být provedena reforma středního školství, že učitelské fakulty nebudou rovné ostatním fakultám a že reforma bude příliš nákladná.³⁸ Zklamání z jednání vedlo zástupce učitelstva

³⁴ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 147-148.

³⁵ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992., s. 108.

³⁶ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 24.

³⁷ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 62-63.

³⁸ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 42-43.

k vlastní iniciativě. Roku 1921 byly v Praze a v Brně soukromé školy vysokých studií pedagogických, ke kterým byly později přičleněny i vysokoškolské kurzy pro učitele měšťanských škol. Roku 1929 byla v Brně zřízena jednoletá soukromá pedagogická akademie a dvouleté soukromé pedagogické fakulty v Praze.³⁹

Roku 1929 se nový ministr školství Ivan Dérer přiklonil k reformám ohledně učitelského vzdělávání a začal uskutečňovat některé reformy. Ve stejném roce byla zřízena první státní pedagogická akademie v Bratislavě pro učitele národních škol. Otevření akademie bylo chápáno jako pokus, zda je jednoleté studium přínosné pro učitelstvo v praxi. Zkušenosti z akademie byly příznivé, a tak se roku 1931 v Praze a Brně otevřely další pedagogické akademie. Do konce první republiky už k jiným změnám v oblasti vzdělávání učitelstva nedošlo.⁴⁰

1.6 ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA PO ROCE 1918

*„Zákonem č. 2/1918 Sb. z 2. listopadu 1918 7 bylo zřízeno dvanáct nejvyšších správních úřadů včetně Úřadu pro správu vyučování a národní osvětu. Tyto úřady byly později na základě usnesení vlády z 18. listopadu 1918 přejmenovány na ministerstva. Pro ministerstvo školství byl ustálen název **Ministerstvo školství a národní osvěty**“⁴¹*

V čele Ministerstva školství a národní osvěty stál v letech 1918-1920 Gustav Habrman. Státním tajemníkem byl jmenován František Drtina, který dovedl na ministerstvo školství řadu středoškolských profesorů a učitelů škol obecných a měšťanských. Také usiloval o zřízení poradních sborů, které měly být složeny z pedagogických odborníků.⁴² Nejvyšší dohled nad školami mělo Ministerstvo školství a národní osvěty, které měšťanské a obecné školy řídilo prostřednictvím školních rad. V jednotlivých zemích to byly zemské školní rady, při okresech byly zřízeny okresní školní rady a v každé obci se školou měla vzniknout obecní školní rada.⁴³

Po roce 1918 se působnost školských orgánů nijak nezměnila. Zákonem z 8. dubna 1920 č.292/1920 Sb. byly provedeny drobné úpravy organizace školské správy. Úpravy se týkaly

³⁹ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 64.

⁴⁰ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992., s. 113.

⁴¹ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. <https://msmt.gov.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 02.09.2024].

⁴² KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 17.

⁴³ LENDEROVÁ, Milena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 235.

zemských a místních školských rad. Vládním nařízením z 24. června 1937 č. 153/1937 Sb. byla upravena organizace okresních školních rad.⁴⁴

I když ministerstvo školství mělo hlavní dohled nad školami, byly určité výjimky. Například nižší a střední školství zemědělské bylo podřízené ministerstvu zemědělství a vojenské školství ministerstvu národní obrany. Také pro slovenské školství byl zřízen referát ministerstva školství v Bratislavě a pro Podkarpatskou Rus referát v Užhorodě.⁴⁵

Do působnosti ministerstva školství příslušely také osvětové věci a záležitosti umění. Po vzniku republiky se uvažovalo o tom, že tyto agendy budou rozděleny mezi dvě ministerstva – mezi ministerstvo školství a ministerstvo krásných umění. Posléze se vytvořilo jedno ministerstvo, které bylo rozděleno na prezidium a osm, později sedm, odborů. Prezidium spravovalo studijní oddělení, které mělo v kompetenci otázky týkajících se zejména organizace školství, vzdělávání učitelstva, učebních osnov či vzdělávání učitelů. Jednotlivé odbory měly na starost veškeré věci týkající se národních a mateřských škol, opatroven, středních škol, učitelských ústavů, odborných škol, vysokých škol a vědeckých ústavů a celou oblast národní osvěty.⁴⁶

Při vzniku nové republiky na jejím území existovaly tři systémy politické správy. Pro Čechy a Moravu se používal systém Předlitavska, na Podkarpatské Rusi se používal systém Zalitavska a nově navržený župní systém byl aktivován na Slovensku. Župní systém měl být zaveden na celém území republiky, ale v Čechách a na Moravě byl tento systém přijímán s odporem, a tak k jeho zavedení nikdy nedošlo. Místo župního systému byla republika zákonem č. 125/1927 Sb. rozdělena do čtyř zemí, které se dále dělily na okresy.⁴⁷

1.6.1 ZEMSKÉ ŠKOLNÍ RADY

Zemská školní rada byla pověřena dohledem nad školstvím v českých zemích. Její sídla byla v Praze, v Brně a Opavě. V čele zemské školní rady byl zemský prezident. Dále se rada skládala ze zástupců zemského výboru, referentů pro správní a hospodářské věci školní, ze zemských inspektorů, zástupců hlavních měst, církve a učitelstva.⁴⁸

⁴⁴ SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*. Vyd. 1. Česká Lípa: Státní okresní archiv, 1998. 194 s., [18] s. obr. příl. Historická vlastivěda Českolipska. ISBN 80-238-3843-1., str. 84

⁴⁵ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 17.

⁴⁶ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1., s. 356-357.

⁴⁷ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 13-14.

⁴⁸ Tamtéž s. 14.

Každá zemská rada se dělila na dva obory, kdy jeden obstarával správu škol českých a druhý obor správu škol německých. Na plenárních schůzích pak tyto obory řešily společné záležitosti. Referát ministerstva školství v Bratislavě a Užhorodě zajišťoval školskou správu pro území Slovenska a Podkarpatské Rusi. Zemským školním radám byly podřízeny obecné, měšťanské a střední školy, učitelské ústavy a také okresní školní výbory. Školství odborné a vysoké, stejně jako školství menšinové, podléhalo přímo ministerstvu.⁴⁹

1.6.2 OKRESNÍ ŠKOLNÍ VÝBOR

Okresní školní výbory se zřizovaly pro území politického okresu. V národnostně smíšených okresech se buď vytvářely dva školní okresy, nebo byly školy přidělovány k nejbližšímu školnímu okresu téže národnosti.⁵⁰ Městské školní rady byly zřizovány ve statutárních městech, v jejichž čele stál starosta města. Tyto rady působily ve funkci okresních školních výborů.⁵¹

Tyto výbory se skládaly z okresního hejtmána, okresních školních inspektorů, zástupců učitelstva a zástupců občanů. Každému okresnímu školnímu výboru byly podřízeny školy mateřské, obecné a měšťanské pro daný okres.⁵² Okresní školní výbory byly podřízeny zemským školním radám. Kategorie zástupců ustanovuje předseda zemské školní rady po návrhu učitelských organizací a přednosta politického okresního úřadu.⁵³

1.6.3 MÍSTNÍ ŠKOLNÍ RADY

Místní školní rady byly nejnižšími správními jednotkami v českých zemích, které byly zřizovány v každé školní obci. Byly složeny ze zástupců školy a zástupců obce. Jejich úkolem bylo zajišťování hmotných záležitostí školní obce, jako byl stav školních budov, jejich vybavení a vytápění. Školní rady měly na starosti vedení evidence dětí školou povinných, dohled na ně mimo školu a podporu učitelů v jejich poslání. Ve východní části republiky, tedy na Slovensku a Podkarpatské Rusi, byly místo místních školských rad tzv. školské stolice a každá měla tzv. kuratorium, jehož úlohou bylo dohlížet na její provozní a finanční záležitosti.⁵⁴ Okresní a zemští školní inspektoři vykonávali dozor nad činností místních školních rad. Při menšinových školách byly zřizovány místní školní výbory, které měly funkci pomocných správních orgánů pro

⁴⁹ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 17.

⁵⁰ SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*. Česká Lípa, 1998., s.85.

⁵¹ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2005., s. 357

⁵² KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 15.

⁵³ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 19.

⁵⁴ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 15.

hospodářské záležitosti škol. Složení těchto výborů bylo podobné jako složení místních školních rad.⁵⁵

1.6.4 ŠKOLNÍ INSPEKCE V MEZIVÁLEČNÉ DOBĚ

Státní dozor ve školství prováděli, stejně jako za Rakouska-Uherska, zemští a okresní školní inspektoři. Po vzniku republiky již nebyli ustavováni nastálo, ale pouze na dočasnou dobu. Proběhly opětovné pokusy, aby byli ustavováni definitivně, a to i přes odpor učitelstva, které se obávalo utužení školské byrokracie. Po dlouhém jednání nakonec akce uvázla s kusým a neúplným řešením, se kterým nebyli spokojeni ani sami inspektoři. Zatím byly pouze zpřísněny požadavky na výběr inspektorů.⁵⁶

Zemští školní inspektoři

Funkční období členů zemské školní rady bylo šest let, všichni členové rady museli před nástupem do funkce složit přísahu věrnosti republice. Zemský školní inspektor dohlížel na obecné a měšťanské školy. Na těchto školách prováděl hospitace a kontroval činnost okresních školních inspektorů. V případech vymykajících se běžné agendě okresních školních inspektorů byl případ řešen ve spolupráci se zemským školním inspektorem, který prováděl hospitace na školách v delších časových úsecích. Déle bylo v jeho kompetenci dohlížet na činnost místních školních rad a okresních školních výborů a také dohlížet na činnost zkušebních komisí, které měly na starost průběh zkoušek učitelské způsobilosti pro obecné a měšťanské školy. Také činnost středních škol a učitelských ústavů byla pod dozorem zemského školního inspektora, který měl na těchto školách vykonávat průběžné dílčí inspekce a minimálně jednou za šest let měl vykonat všeobecnou inspekci.⁵⁷

Okresní školní inspektoři

Odbornými referenty okresního školního výboru byli okresní školní inspektoři. V jejich kompetenci byl dozor nad obecnými a měšťanskými školami. Okresním školním inspektorem se mohl stát učitel či středoškolský profesor, který složil inspektorskou zkoušku, ke které mohl přistoupit po 14 letech od doby, kdy složil zkoušku učitelské dospělosti nebo po 11 letech praxe na střední škole. Tzv. inspektorská zkouška se dělila na písemnou a ústní část. Písemná část zkoušky se skládala z domácí části, kdy měl kandidát vypracovat práci na téma z pedagogiky a didaktiky. Pokud byla zkouška zdárně vypracována, následovala klauzurní část písemné práce.

⁵⁵ SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*. Česká Lípa, 1998., s. 85.

⁵⁶ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 19-20.

⁵⁷ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. 1. vydání. Praha: Česká školní inspekce ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J.A. Komenského, 2019. 118 stran. ISBN 978-80-86935-46-1., s. 78.

V časovém limitu musel být vypracován návrh na vyřízení dvou jednacích spisů, vybraných z agendy běžného okresního školního výboru. Během ústní části zkoušky kandidát odpovídal na otázky z pedagogiky, didaktiky a školské legislativy. Zemská školní rada vybírala budoucího inspektora a ministr školství a národní osvěty ho definitivně schvaloval. Po dobu časově omezenou, kdy okresní školní inspektor působil ve své funkci, byl zastupován jiným učitelem na škole, kde působil, než začal vykonávat funkci inspektora. Byl mu přidělen školní okres totožný s politickým okresem. Okresní školní inspektor kontroloval činnost místních školních rad, dohlížel na docházku žáků do škol, kontroloval pedagogickou činnost učitelů, dodržování osnov, vybavenost škol pomůckami a zařízením. V jeho kompetenci byla i kontrola stavu školních budov a jejich okolí. O každé provedené hospitaci musel inspektor vypracovat písemnou zprávu. Kromě inspekční činnosti také schvaloval rozvrhy hodin, s předsedou školního okresního výboru vystavoval hodnocení pedagogů a po společné shodě mohl obsazovat uprázdněná učitelská místa. Každoročně musel zhotovit kvalifikační posudek pedagogů, který byl následně předán kvalifikační komisi, jež rozhodovala o celkovém hodnocení pedagoga.⁵⁸

Inspektoři menšinových škol

Školy zřízené v národnostně smíšených obcích byly v přímé správě Ministerstva školství a národní osvěty a byly financovány státem. Pro tzv. menšinové školy ministerstvo zřizovalo zvláštní inspektory, kteří měli stejné služební poměry jako okresní školní inspektoři. S rozdílem, že jejich činnost byla řízena přímo ministerstvem a byl jim stanoven obvod působnosti. V českých zemích se stanovilo 26 obvodů pro školy s československým jazykem vyučovacím, pro školy s německým jazykem vyučovacím dva obvody a jeden obvod pro školy s polským jazykem vyučovacím. Kompetence a činnosti inspektorů menšinových škol nebyly odlišné od okresních školních inspektorů.⁵⁹

1.6.5 OBSAZOVÁNÍ UČITELSKÉ POZICE

Při obsazování učitelských pozic také nedošlo k výrazným změnám od dob před Rakouskem-Uherskem. Říšský zákon z roku 1869 definoval právní postavení učitelů a zakotvoval i jejich další pedagogické a vědecké vzdělání. Reakce učitelstva byla k tomuto

⁵⁸ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. Praha, 2019., s. 75-77.

⁵⁹ Tamtéž s. 80-81.

návrhu záporná. Odpor k reformě byl vyvolán na základě propouštění starých kantorů, kteří neměli odpovídající vzdělání, a necitlivého jednání úřadů a školních inspektorů vůči učitelům.⁶⁰

Učitel musel vykonat zkoušky učitelské způsobilosti. Čtyřletý učitelský ústav mohl absolvovat uchazeč, který vychodil měšťanskou nebo nižší střední školu, vykonal přijímací zkoušku a dosáhl 15 let věku. K funkci podučitele opravňovala zkouška dospělosti, ale neopravňovala ke studiu na vysoké škole. Aby mohl být podučitel definitivně ustanoven na obecné škole, musel po dvouleté úspěšné praxi vykonat před komisí zkoušku učitelské způsobilosti. Následně pak mohl po tříleté praxi vykonat zvláštní zkoušku způsobilosti pro měšťanské školy jako odborný učitel. Aprobace odborného učitele se dělila do čtyř skupin.⁶¹

Po roce 1918 nastaly důležité změny v dosazování učitelských čekatelů. Především mělo být při obsazování dbáno na poloviční rozdělení míst mezi učitele a učitelky. Pokud nastal lichý počet pedagogů na škole, bylo liché místo na chlapecké škole přiděleno učiteli, a naopak na dívčí škole učitelce. Na smíšených školách docházelo k volné soutěži mezi ženami a muži.⁶²

Zákon z 9. dubna 1920 č. 306 byl přijat, z iniciativy Ústřední rady učitelské, zákon týkající se učitelstva. Osnova byla připravena na základě dohody mezi Ústřední radou a učitelstvem. Ve článku VI zákona 306/1920 byly stanoveny zásady pro obsazování učitelských pozic ve školách. Učitelská místa se i nadále obsazovala na základě konkursu ve smyslu zemských zákonů. „*Konkursy vypisoval okresní školní výbor, místní školní rada sestavovala z uchazečů terno a okresní školní výbor jednoho z uchazečů prezentoval zemské školní radě, která prezentaci potvrzovala a vydávala potvrzenému uchazeči dekret.*“⁶³

Zákon také stanovoval, že při konkursu uchazeče bylo nutné přihlídnout ke služebnímu stáří a stupni kvalifikace⁶⁴. Služebně mladšímu uchazeči mohla být dána přednost, pokud byl lépe kvalifikován než služebně starší uchazeč.⁶⁵

Zákon 306/1920 také připouštěl výjimku. Každý učitel, a to i učitel definitivně uznaný, může být dočasně služebně přeložen na jinou školu v celé republice, přičemž mu musí být

⁶⁰ LENDEROVÁ, Milena. *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 289–290.

⁶¹ ŠTVERÁK, Vladimír a ČADSKÁ, Milada. *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-508-6., s. 67-68.

⁶² KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 28.

⁶³ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 26.

⁶⁴ Stupeň kvalifikace (1. velmi dobrý, 2. dobrý, 3. uspokojivý, 4. méně uspokojivý, 5. neuspokojivý) stanovila pro všechny uchazeče každoročně kvalifikační komise složená z okresního školního inspektora a učitelských členů okresního školního výboru.

⁶⁵ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 26.

zachováno jeho dosavadní místo, pokud by se jej on sám dobrovolně nevzdal.⁶⁶ Této výjimky občas zneužívaly školské úřady vůči nepohodlným učitelům. Přesto lze říct, že zákon vnesl do obsazování učitelských pozic jistý řád a jistotu. Omezil v určité míře vliv místních činitelů zasahujících do školství, ale také odstranil hranice mezi městy a venkovem. Nutno podotknout, že zákon 306/1920 platil jen pro veřejné školy v českých zemích, nikoliv pro školy na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.⁶⁷

⁶⁶ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 29.

⁶⁷ KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. Brno, 1971., s. 26.

2 CHARAKTERISTIKA POLITICKÉHO OKRESU RAKOVNÍK

V roce 1848 bylo zrušeno poddanství a starý správní systém politické správy ztratil své opodstatnění. Samospráva v českých zemích byla v podstatě novou institucí, zavedením ústavnosti muselo dojít k přestavbě politické správy a rozhodnutí, na které úřady přenést správu daného území. Roku 1849 byly prozatímním obecním zřízením organizovány obce jako orgány územní samosprávy. Téhož roku se základní územní jednotkou staly tzv. politické okresy. Byly vytvářeny podle jednotlivých hledisek, které se od sebe neměly lišit rozlohou a počtem obyvatelstva. Čechy tak byly rozděleny na 79 politických okresů a sedm krajů. V každém okrese bylo vytvořeno okresní hejtmanství, které bylo prvoinstančním úřadem politické správy se všeobecnou působností.⁶⁸

Po vzniku Československé republiky bylo převzetí moci narychlo improvizováno a byl přijat zákon, podle kterého zůstaly v platnosti dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstala v prozatímní platnosti. Tím byla zajištěna kontinuita s rakousko-uherským právním řádem a veřejnou správou.⁶⁹

Původní okresní hejtmanství byla v letech 1918-1927 přejmenována na okresní správy politické. I nadále v jejich čele stáli okresní hejtmané. Také obor věcné působnosti zůstal stejný jako v období Rakouska-Uherska. Zákonem č. 125/1927 Sb. byly zřízeny okresní úřady. Jejich obvody se v podstatě shodovaly s dřívějšími obvody okresních správ politických. V čele zůstali okresní hejtmané a činnost úřadů zůstala stejná jako dříve.⁷⁰

Politický a školní okres Rakovnický, tvořící hejtmanství Rakovnické, hraničil na severu s politickým okresem Žateckým a Lounským, na východě se Slánskem a Kladenskem, na jihu s hejtmanstvím Hořovickým a Rokycanským a na západě se k němu družil politický okres Kralovický a Podbořanský.⁷¹ Soudní okresy Rakovnick a Křivoklát byly podřízeny zemskému soudu v Praze. Politický okres byl zároveň školním okresem. Správu veškerého obecného školství měl na starost okresní školní výbor v Rakovníku, kterému byly podřízeny všechny místní školní rady.

⁶⁸ HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. Praha, 2005., s. 273.

⁶⁹ SCHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Praha, 2005., s. 80.

⁷⁰ SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*. Česká Lípa, 1998., s. 81.

⁷¹ RENNER, Jan, ed. *Popis politického a školního okresu Rakovnického*. V Rakovníce: J. Renner, 1902., 388 s., s. 5.

2.1 ŠKOLSTVÍ NA RAKOVNICKU V MEZIVÁLEČNÉM OBDOBÍ

V politickém okrese Rakovnickém bylo roku 1850 celkem 38 národních škol, jak vyplývá z krajské zprávy o životě obyvatelstva okresu, která byla podávána okresnímu politickému úřadu každý rok. V roce 1932 to bylo více o 30 škol, pro které byly postaveny nové školní budovy nahrazující nízké světničky, které měly špatné osvětlení a tísnilo se v nich mnoho dětí. Jak velký pokrok v průběhu několika desetiletí byl vykonán. To vše pro školní mládež s myšlenkou zpříjemnit žákům pobyt ve škole, usnadnit a rozvíjet vyučování. „*Je tudíž na vás, žákyně a žáci, abyste se ukázali hodnými tolikerych obětí, které vám byly přineseny. Že tomu tak jest, dokážete dochvilnou docházkou do školy, pilnou prací, abyste si nastřádali, pokud jest k tomu čas, hojnost vědomostí pro život, který se s nikým nemazlí, ale žádá po každém, aby se postavil na vlastní nohy a spoléhal sám na sebe. Ve vzdělání jest moc a síla jednotlivce i celého národa.*“⁷²

Podle vyhlášení zemského zákona z roku 1870 byla v Rakovníku zřízena samostatná Okresní školní rada s územním rozsahem působnosti shodným s rozsahem působnosti Okresního hejtmanství v Rakovníku. Avšak k definitivnímu rozdělení Čech na školní okresy dochází až roku 1873 na základě Vyhlášení Zemské školní rady. Podle tohoto vyhlášení byl v Rakovníku zřízen školní okres 52 se všemi obcemi politického okresu. S výjimkou tehdy německých obcí Kounov a Svojetín. Ty byly přiřkoleny k okresu Žateckému. Zákonem č.608/1920 Sb. byly Okresní školní rady zrušeny a současně zřízeny Okresní školní výbory. Působnost těchto výborů byla totožná s obvody bývalých Okresních školních rad.⁷³

Po vzniku Československé republiky došlo v okrese Rakovník k dobudování sítě základních škol. Novému státu se postupně dařilo tlumit národnostní třenicemi mezi občany české a německé národnosti. Například ve Švihově se místní Češi dožadovali zřízení české školy už v roce 1907, jejich přání se však splnilo až roku 1919. V obci byla vystavena školní budova velmi rychle, a tak se obec stala kulturním střediskem pro okolní obce jako je Oráčov, Pšovky, Čížkov a Klečetná. Také v Kounově nastaly pro místní školu lepší časy. V 19. století v dané obci vznikla česká menšinová škola, která roku 1920 přešla do zemské správy a o šest let později zde byla zřízena měšťanská škola s vyučovacím jazykem českým.⁷⁴

⁷² JANATA, Jaroslav. *Školství v politickém okrese rakovnickém roku 1850*. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem. Rakovník, 1932. 158 s., s. 67-70.

⁷³ SOkA Rakovník, CIKÁNEK, Antonín. *Okresní školní výbor Rakovník 1870-1948*. Archivní inventář strojopis, Petrovice, 1962., 14 s., s. 4.

⁷⁴ CAFOURKOVÁ, Eva. *Rozvoj školství na Rakovnicku do roku 1948*. Plzeň, 1983. Diplomová práce, 70 s., s. 49-50.

Také občanům města Čisté se splnilo jejich přání, a to počátkem školního roku 1920/1921. Byla zde otevřena měšťanská škola chlapecká s dívčí koedukací. Zřízení této školy bylo místním občanům sděleno výnosem Zemské školní rady 3. června 1920.⁷⁵

Zřizování měšťanských škol bylo velkým přínosem pro rozvoj vzdělanosti celé společnosti. Prostory měšťanské školy v Čisté byly nevyhovující a nevešel se do ní velký počet žáků. Proto se zastupitelé města Čisté rozhodli organizovat velkou kampaň za výstavbu nové školy. Jejich snaha se vyplatila a 2. září, o tři roky později, byla nová školní budova otevřena. Do nové budovy se vešla obecní i smíšená měšťanská škola. Roku 1929 byla otevřena měšťanská škola v Mutějovicích, o dva roky později v Rynholci.⁷⁶

Také místní školní rada ve Slabcích usilovala od roku 1910 o zřízení měšťanské školy. Po různých intervencích, kdy tato žádost byla uložena v zásuvce Zemské školní rady, byla 1. prosince 1919 škola otevřena. Na základě vynesení zemské školní rady z 11. listopadu 1919 bylo povoleno, aby měšťanská chlapecká s koedukací dívčí byla ihned otevřena prvním ročníkem.⁷⁷

Školství na Rakovnicku bylo rozšířeno v pestré síti zabíhající i do malých vesnic. Řada venkovských škol však stále trpěla zastaralými školními budovami s nedostatečným umístěním velkého počtu dětí. Podle statistiky o stavu školství z 31. října bylo roku 1936 na Rakovnicku 64 škol, z toho dvě chlapecké, dvě dívčí, 60 smíšených, 15 jednotřídních, 23 dvoutřídních, 14 trojtřídních, 5 čtyřtřídních, 6 pětítřídních, 1 šestitřídní, 2 se čtvrtým ročníkem měšťanské školy, 27 pobočných tříd. Celkový počet tříd na Rakovnicku byl 186. Ve stejném roce bylo mezi učitelstvem 126 mužů a 88 žen. Z toho jen 20 učitelů se zkouškou dospělosti. 149 učitelů mělo způsobilost pro školy obecné, 40 učitelů pro školy měšťanské a 36 z nich mělo jinou způsobilost.⁷⁸

⁷⁵ Čistá: *Kronika obecné školy 1914-1939* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/939/15> [cit. 26.10.2024].

⁷⁶ CAFOURKOVÁ, Eva. *Rozvoj školství na Rakovnicku do roku 1948*. Plzeň, 1983. s. 51.

⁷⁷ Slabce: *Kronika obecné a měšťanské školy 1919-1942* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/461/3> [cit. 26.10.2024].

⁷⁸ KOŽÍŠEK, Miloš. *Národní školství na Rakovnicku a Kralovicku.. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínem, Rakovník, 1936. 120 s., s. 84, 95.*

3 JAN MALOCH

Jan Maloch se narodil ve Sloupnici u Litomyšle 13. 6. 1884, kde se mu v tamní obecné škole dostalo prvních vědomostí. Od roku 1895 studoval na gymnáziu v Čáslavi a v Litomyšli vykonal roku 1903 maturitní zkoušku.⁷⁹ Vystudoval slovanskou a germánskou filologii na univerzitě v Praze a ve svém studiu pokračoval v Lipsku a ve Vídni. Byl učitelem na státních reálných školách v Rakovníku a Moravské Třebové, okresním školním inspektorem pro Rakovnicko a Kralovicko a ředitelem reálného gymnázia v Berouně. Jan Maloch se aktivně věnoval ovocnářství. Roku 1932 byl u zrodu Okresní ovocnické jednoty v Rakovníku. O ovocnářství přednášel, nabádal učitele k pěstování ovocných stromů a zakládání ovocných školek na školních zahradách za pomoci žáků, přispíval do zahrádkářských časopisů a vedl si velmi pečlivé záznamy z vlastních praktických zkušeností.⁸⁰

V době, kdy působil jako školní inspektor, bylo v okrese Rakovnickém a Kralovickém postaveno dvanáct nových škol. Inspektor Maloch začal svoji práci od základu. Okresy, ve kterých působil, byly poněkud zanedbané. Částka na výstavbu nových škol přesáhla přes deset miliónů korun českých.⁸¹ Inspektorovy mimoškolní zájmy směřovaly k osvětě – stal se předsedou Okresního osvětového sboru a Okresní péče o mládež. Svoji osvětovou práci zahájil jako instruktor a pořadatel v obecním knihovnictví, a navíc se věnoval obecnímu kronikářství. Velkou péčí věnoval rodičovským sdružením.⁸² Založil ve Všetatech TJ Sokol a díky jeho přičinění byla v tamní obci postavena sokolovna. Roku 1965 dostal uznání 2. stupně za zásluhy o rozvoj tělesné výchovy.⁸³ Jan Maloch byl také iniciátorem vzniku Vlastivědného sborníku Rakovnicka s Křivoklátskem a Kralovicka s Manětínkem, který vycházel v letech 1931-1938. Do roku 1935 předsedal jeho redakčnímu sboru.⁸⁴

Vlastivědné sborníky obsahovaly články zabývající se regionální historií, památkami, osobnostmi, národopisem, folklórem, přírodou, osvětovou činností v obcích, zprávami o činnosti škol, součástí výtisků byly také příspěvky žactva. Ohlédnutí Jana Malocha za prací, která byla publikována v prvním ročníku sborníku. „*S radostí zaznamenáváme, že jsme*

⁷⁹ Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935* [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1840?x=553&y=501&w=361&h=128 [cit. 04.09.2024].

⁸⁰ HARTL, Roman. *Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán*. Rakovnicko, o.p.s., 2013. 296 s., s. 191.

⁸¹ Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935* [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1850?x=90&y=98&w=520&h=185 [cit. 04.09.2024].

⁸² Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935* [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1890?x=95&y=354&w=433&h=154 [cit. 04.09.2024].

⁸³ *Rakovnická regionální revue III.*. Rakovník, 1969. 32 s., s. 25.

⁸⁴ HARTL, Roman. *Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán*. Rakovnicko, o.p.s., 2013., s. 191.

soustředili ve svém redakčním kroužku řadu pilných přispívatelů, dobrých přátel našeho kraje, většinou z kruhů učitelských a profesorských. Kdy se ozvou též přispívatelé z lidu, staří písmáci a pamětníci, kteří by nám leccos zajímavého mohli sdělit? Nikdo ať se nebojí, že musí psát vědecky. Žádáme sice, aby články a zprávy naše byly pravdivé a přesné, psány však byly slohem prostým, každému srozumitelným. Také nechceme zabývat se pouze dějinami. Po sjezdu vlastivědných pracovníků, který se konal 28. a 29. června 1931 v Litomyšli, není pochyby o tom, že zřízení vlastivědné práce půjde směrem, jak jsme mi začali: zachycovati široký tah současného života a v souvislosti s tím zaznamenávati a shledávati, co nám dějiny zachovaly pamětihodného.⁸⁵ Po čtyřech ročnících je mezi učitelstvem Vlastivědný sborník přijat velice kladně a je považován za jeden z nejlepších.⁸⁶

S několika dalšími nadšenci založil také první Klub fotografů amatérů v Rakovníku. Vedle rodinných portrétů se zaměřovali hlavně na krajinářské fotografie potlačující většinou detaily.⁸⁷ I když byl Jan Maloch rodákem ze Sloupnice u Litomyše, od roku 1909 se mu Rakovnicko stalo druhým domovem. Zakotvil v něm natrvalo, založil rodinu a žil ve Všetatech až do své smrti 28. 1. 1972.⁸⁸

3.1 JAN MALOCH UČITELEM

Jan Maloch se roku 1909 stal suplujícím učitelem na vyšší reálné škole v Rakovníku, kde vyučoval český a německý jazyk, byl třídním učitelem třídy II.B.⁸⁹

„Suplující učitel Jan Maloch, jmenován byv vyn. c. k. min. kultu a vyučování ze dne 30.června 1914 č.24.858 (6.srpna 1914 č. III-B 993/42.403 z.š.r.) skutečným učitelem při státní reálce v Čes. Třebové.“⁹⁰ Od 1. září 1914 byl přeložen do České Třebové, kde působil až do konce 1. světové války. V únoru roku 1919 se Jan Maloch vrátil už jako profesor českého a německého jazyka na vyšší reálku do Rakovníka. Vyučoval 17 hodin týdně a byl třídním učitelem třídy IV. B⁹¹ Jeho působení jako vyučujícího profesora na reálné škole v Rakovníku bylo ukončeno 28. 2. 1926, od té doby je ve výroční zprávě z roku 1926-27 zapsáno, že profesor

⁸⁵ MALOCH, Jan. *K další práci*. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Rakovník, 1932., s. 2.

⁸⁶ Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935*. [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1890?x=101&y=460&w=433&h=154 [cit. 04.09.2024].

⁸⁷ HARTL, Roman. *Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán*. Rakovnicko, o.p.s., 2013., s. 191-192.

⁸⁸ Tamtéž s. 191.

⁸⁹ SOkA Rakovník, f. Reálná škola Rakovník (neuspořádáno), *Výroční zpráva 1909-1910*.

⁹⁰ SOkA Rakovník, f. Reálná škola Rakovník (neuspořádáno), *Výroční zpráva 1914-1915*.

⁹¹ SOkA Rakovník, f. Reálná škola Rakovník (neuspořádáno), *Výroční zpráva 1919-1920*.

Jan Maloch měl dovolenou jako okresní školní inspektor.⁹² Členem pedagogického sboru byl až do roku 1933.⁹³

3.2 JAN MALOCH INSPEKTOREM

Jan Maloch během svého působení jako okresní školní inspektor navštěvoval obecní a měšťanské školy v rakovnickém a kralovickém okresu pravidelně. Ze záznamů školních kronik lze sledovat jeho usilovnou a zodpovědnou práci. Jeho činnost zahrnovala všechny aspekty vnitřní i vnější správy v oblasti škol jemu svěřených.

Inspektorská činnost zahrnovala kontrolu školních budov. Po roce působení ve funkci okresního školního inspektora Jan Maloch podal výsledky svého pozorování na okrskové konferenci v Krupé. Konstatoval, že některé obce, Krupá a Hředle, neměly řádné školní budovy, v jiných školách chyběla kuchyně či tělocvična a školy nedisponovaly školními zahradami, které měly být při školách zakládány. Po stránkách hygienických některé školy zcela nevyhovovaly. Někdy i kabinety byly v žalostném stavu, kde pomůcky ležely v prachu, a upozorňoval, že i kabinet je nutný větrat. Výzdobu školy měly tvořit domácí motivy a květiny.⁹⁴

25.října 1926 přijel okresní školní inspektor Jan Maloch do obecné školy v Krupé společně se zemským školním inspektorem Josefem Keprtou. Zemský inspektor poukázal na neudržitelný stav budovy a řekl, že pokud nebude vystavěna nová školní budova, dojde k nařízení stávající budovu uzavřít a žáky přesunout do škol některých sousedních obcí.⁹⁵ V lednu 1928 zápis ve školní kronice obecné školy v Lašovicích popisuje závěr z inspekce okresního školního inspektora. Jan Maloch upozornil na nedostatky školní budovy, osvětlení ve třídě nebylo vhodné, školní lavice byly naprosto nevyhovující. Z druhé třídy měla být zřízena přepažením kuchyně a zároveň dílna pro ruční práce. Tělocvična neměla dostatečné vybavení a náradí. Plot okolo školní zahrady byl poškozený a dřevny nebyly řádně opraveny.⁹⁶ Zápisy ve školních kronikách jsou dokladem pravidelné inspekční činnosti inspektora Malocha. O rok později v dubnu byl opět přítomen v obecné škole v Lašovicích a znovu ve své zprávě upozorňoval na závady školní budovy. Lavice, které kritizoval v předešlé zprávě, byly stále nevyhovující, přesněji naprosto nehodící se. Upozornil na dokončení plotu kolem zahrady co

⁹² SOkA Rakovník, f. Reálná škola Rakovník (neuspořádáno), *Výroční zpráva 1926-1927*.

⁹³ *Sto let reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení reálky v Rakovníku*. Sbor pro oslavu stoletého jubilea reálky rakovnické. Rakovník, 1933. 2 svazky., s. 336.

⁹⁴ *Milostín: Kronika obecné školy 1911-1940*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/4002/97> [cit. 18.12.2024].

⁹⁵ *Krupá: Kronika obecné školy 1918-1949*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2036/36> [cit. 18.12.2024].

⁹⁶ *Lašovice: Kronika obecné školy 1820-1947*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/494/53> [cit. 18.12.2024].

nejdříve a do zimy měla být zřízena nová zahrada. Budova potřebovala nutné opravy, prahy byly uhnílé a zdi kolem dvorku byly oprýskané.⁹⁷

Mezi další kompetence okresního školního inspektora patřila kontrola úředních spisů, knih a přítomnost ve vyučování. Nabádal učitele, aby ve všech předmětech vedli děti k samostatnosti, doporučoval zavádět žákovskou samosprávu, probouzet v dětech lásku k ideálu, ke krásnějšímu chápání života. Idealismus měla být vzpruha, která lidský život povznáší. Ve škole se mělo mluvit správně, odpovídat celou větou, nekřičet. Na vyučování mělo být nutné se připravovat. Na stručně zopakované staré učivo navazovat novým, žáci neměli být přetěžováni, při reáliích se jim mělo pomáhat kostrou učiva. Také se mělo náležitě využívat numerologického pozorování a využívat pomůcky. Jan Maloch vyzýval mladé učitele, aby si dodělali zkoušky na měšťanské školy. Kladl velký důraz na správný pravopis, podporu žáků v samostatném vyprávění, při čtení dbát přízvuku, nabádat žáky ke čtení. Ve vlastivědě doporučoval vycházky do okolí. V dějepise měli žáci poznat historii svého národa, slavné osobnosti a kulturu, nežli jen dějiny válek. Nabádal učitele k návštěvám různých továren a dílen v okolí. Při hodinách kreslení se nemělo užívat hotových výkresů a nepoužívat gumu. Pěstovat u žáků rýsování. Při tělesné výchově měli učitelé pěstovat zdatnost národa. Při hodinách zpěvu doporučoval zpívat národní písně. Bylo důležité naučit žáky národní hymnu.⁹⁸

Tímto způsobem apeloval během okrskové konference v roce 1927 na učitele. Ve většině školních kronik obecných a měšťanských škol zkoumaného okresu jsou pravidelné zápisy o vykonané inspekci Jana Malocha.

V červnu roku 1935 proběhla v Budči u Kralovic slavnostní schůze k příležitosti odchodu Jana Malocha z pozice okresního školního inspektora pro rakovnický a kralovický okres. V průběhu schůze zazněla hudba učitelského kvintetu a přednáška Jana Malocha o Švehlovi. Předseda Budče Havlík ocenil působení končícího inspektora Jana Malocha. Téměř deset let mu bylo svěřeno školství v daných okresech. Od počátku své funkce si byl Jan Maloch vědom toho, že národní školství je důležitý pilíř státu, ve kterém se formují základy národní kultury, a že především učitelé jsou při tomto formování nejzávažnějším činitelem. On sám se díky pravidelným návštěvám jemu svěřených škol přesvědčil, že většina učitelů plně chápala věrnost svého úkolu a byli si vědomi velké odpovědnosti. Díky takovému poznání si s učiteli vytvořil přátelský vztah a učitelé byli pod jeho vedením spokojeni. Samotní učitelé nepoznali obávané

⁹⁷ *Lašovice: Kronika obecné školy 1820-1947.* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/494/58> [cit. 18.12.2024].

⁹⁸ *Milostín: Kronika obecné školy 1911-1940.* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/4002/97> [cit. 18.12.2024].

inspekce, ale to, že se z demokratického a přátelského vystupování inspektora během návštěv šířila přátelská spolupráce.⁹⁹

3.3 ODKAZ ŠKOLNÍHO INSPEKTORA MALOCHA

Jan Maloch působil jako okresní školní inspektor v letech 1926–1935. Po dobu své činnosti inspektorské, ale i pedagogické si zapisoval poznatky, které shrnul do rukopisu pod názvem *Rodina a škola*. Zabýval se zde aspekty tehdejšího školství na obecných a měšťanských školách.

3.3.1 POVINNÁ ŠKOLNÍ DOCHÁZKA

Docílení pravidelné školní docházky na školách obecních a měšťanských bylo svěřeno okresním a místním školním radám a učitelstvu. Především učitel, který je svému povolání upřímně oddán, udržuje spojení s rodiči v zájmu vyučování a vzdělávání svého dítěte. Místní školní rady a představitelé obcí měli učitele vyzývat a podporovat v tom, aby ochotně a svědomitě vyplňovali docházku žáků do školy.¹⁰⁰ „*Dítě vynechá jednou, dvakrát školu, a to je ptaní a omlouvání, vynechá několik dní a již musí otec před školní radu, opakuje-li se vynechání, jest odsouzen k pokutě a nezaplátí-li, tedy do vězení. To všechno dříve nebyvalo.*“¹⁰¹

Na pravidelnou docházku měli povinnost dohlížet rodiče nebo zákonní zástupci. Pokud byla tato povinnost zanedbávána, mohla být vystavena pokuta ve výši 25-1000 korun, ale také pobyt ve vězení v rozsahu od jednoho do čtrnácti dnů. Pokud dítě nepředvídatelně zameškalo, měli rodiče povinnost ho omluvit, přičemž zameškání školní docházky z důvodů domácích prací nebylo omluvitelným důvodem. Zároveň mohly být školní docházky zproštěny děti, které žily v ústavech, byly tělesně nebo duševně postižené, děti vyučované v soukromých školách či děti navštěvující střední školy.¹⁰² Také domácí vyučování znamenalo zproštění školní docházky. Rodiče měli možnost dítěti najmout domácího učitele. Ale i tak byla nad touto formou vzdělávání dětí vedena kontrola. Děti vyučující se doma byly ve veřejné škole přezkoušeny, aby se ověřilo, že se vzdělávání nezanedbávalo. O takové přezkoušení mohli žádat sami rodiče či mohlo být nařízeno z úředního příkazu. Takové přezkoušení probíhalo zpravidla jedenkrát ročně.¹⁰³

⁹⁹ Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935*. [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1930?x=461&y=453&w=507&h=185 [cit. 18.12.2024].

¹⁰⁰ KŘIVÁNEK, Jan, ed. *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. Ústřední spolek učitelů na Moravě, 1. díl, Brno, 1924. I, 1059 s., s. 296.

¹⁰¹ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty b. d., s. 13., s. 1.

¹⁰² VÁŇOVÁ, Růžena. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Praha, 2020., s. 338.

¹⁰³ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 18.

Inspektor na docházku reaguje připomínkou, že jak svět jde svým tempem, musí se mu přizpůsobit i školství, ne-li ještě víc. Během třiceti let učinilo lidstvo pokrok a nekonečná řada vynálezů zcela převrátila lidský život. Pokud ještě někdo ve 20. letech 20. století chtěl vyjadřovat myšlenku, že návštěva školy nebo učiva by se měla omezovat, byl označen za zpátečníka, kterému záleželo snad na tom, aby byl lid hloupý a snadno ovladatelný. Už tehdy inspektor poukazoval na to, že je prokázána vzdělanost řemeslníka, rolníka či dělníka, který ve svém oboru je schopen vykonat více práce a snadněji než člověk nevzdělaný. Přesto tehdy byla snaha ulevovati od školního vzdělání žákům, kteří půl roku pracovali na poli. Tím však trpělo jejich vzdělávání. Škoda každého dne, vynechá-li dítě školu.¹⁰⁴

3.3.2 SPOLUPRÁCE RODINY A ŠKOLY

Zvyšování efektivity v oblasti výchovy a vzdělání žáků je možné, pokud funguje spolupráce rodiny se školou. Významnou součástí učitelské profese je komunikace s rodiči. Škola ovlivňuje sebepojetí dítěte, utváří vztah ke vzdělání a podílí se na zdravém vývoji osobnosti. Hlavním úkolem školy je zajistit vzdělávací činnosti, které však nelze oddělovat od působení výchovného. Přesto mají zákonní zástupci žáka plnou odpovědnost za náležitou výchovu a péči. Učitel by měl nacházet cesty k žákům, kteří jsou ovlivněni různorodými výchovnými přístupy.¹⁰⁵

Jan Maloch se věnoval také otázce, jak součinnost mezi rodičem a školou uvést do rovnováhy. Uvědomoval si, že výchova dítěte ve škole i v rodině se vzájemně doplňuje, protože na těchto základech lze dítě dobře připravit pro život. Zastával názor, že nejprve je zapotřebí vychovat rodiče, aby názory na pravidelnou školní docházku a o školu vůbec byly z jejich strany kladně přijímány a podporovány. Ze své pozice okresního inspektora apeloval v první řadě na učitelské sbory, aby vykonávaly schůzky s rodiči ve škole. Aby jim byly vysvětleny nejzákladnější požadavky tehdejší školy. Zároveň ve své osvětové činnosti nabádal rodiče, aby se takových schůzek pravidelně zúčastňovali. Zároveň měl snahu vést učitelstvo k organizování dětských akademií, besídek, divadel, výstav a ručních prací, které by rodičům přiblížily činnost školy a jejich dětí. „*Nedovedu si představit učitele, který vychovává dítě a nezná jeho rodiče, nikdy s nimi nemluví a nepoznává je. Co je mezi rodiči a učiteli společných návrhů k rozmluvě o dítěti, o které vlastně stále a stále jde. Stále musíme mít na zřeteli zájem o dítě.*“¹⁰⁶

Ve školních kronikách okresu rakovnického lze vyhledat, že sám inspektor Jan Maloch přednášel při rodičovských schůzkách a pořádal okrskové konference. 10. března roku 1927 se

¹⁰⁴ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 2.

¹⁰⁵ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 333–334.

¹⁰⁶ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 3.

konala okrsková konference v Krupé, na kterou školní inspektor svolal učitele z jedenácti škol. Také podal výsledky svého pozorování, promluvil o stavu školních budov a o potřebě zakládat při školách školní zahrady, které měly být zvelebovány. Při svém projevu nabádal učitele chodit mezi občany, ukazovat jim, co děti dovedou. Měli by konat výstavy, přednášky a divadla.¹⁰⁷ Další z přednášek při rodičovských schůzkách proběhla v prosinci roku 1933 v Krupé za účasti 41 členů a byla členy velmi kladně přijata. Podle zápisu se přednáška líbila. Téma přednášky bylo zaměřeno na rodinu a školu.¹⁰⁸ Jan Maloch si na spolupráci rodiny a školy zakládal a považoval ji za jeden z hlavních pilířů úspěšného vzdělávání dětí. Na jaře roku 1934 přednášel na téma: Rodina, škola a život na obecné a měšťanské škole ve Slabcích za přítomnosti 65 účastníků. Což tehdy byla hojná účast.¹⁰⁹

Při rodičovských schůzkách nabádal rodiče, aby dětem pomáhali, posílali je včas a pravidelně do školy. Poukazoval na to, že pokud dítě zameškalo jednu, dvě a více hodin, stávalo se pro něj následující vyučování nesrozumitelné. Následně dítě zůstává pozadu, nestíhá pochopit nové učivo a ztrácí zájem o učení. Učitel nebyl schopen se jednotlivě vracet k dřívějšímu výkladu a zdržovat ostatní. „*Ponechával-li někdo dítě doma, aby mu pomohlo v domácnosti, dává všanc duševní vývoj vlastního dítěte, jedná proti vůli vlastnímu dítěti. Vzdělání je nejdražší statek, který rodiče mohou dětem dáti. Majetek zničí oheň, vezme voda, znehodnotí válka, ukradne zloděj, jen vzdělání nemůže nikdo odciziti, znehodnotiti, zničiti.*“¹¹⁰

3.3.3 MATEŘSKÉ ŠKOLY

Současné mateřské školy poskytují předškolní vzdělání, ve kterém je jeho podstatou rozvoj osobnosti dítěte v oblasti rozumové a tělesné, citové a osvojují si životní hodnoty a mezilidské vztahy. Jsou určeny dětem od tří do šesti let a poslední rok před zahájením školní docházky je povinný. Ve většině případů je zřizovatelem mateřské školy stát a pak i nestátní či soukromé organizace.¹¹¹ Dnes již víme, že dítě navštěvující předškolní vzdělávání se přestupem na základní školu tolik netrápí a je schopné změnu kladně přijmout a rychleji se přizpůsobit.

V meziválečné době nebylo mnoho mateřských škol či opatrogen. Jan Maloch se věnoval otázce mateřských škol a zasazoval se o jejich zřizování. Děti od tří do šesti let měly být pod dozorem a připravovat se již k návštěvě školy. Poukazoval na situace, kdy rodiče odcházeli do práce a pětileté dítě dávalo pozor na tříleté. Ten, kdo měl jedno dítě a chtěl by pracovat, nemohl.

¹⁰⁷ Milostín: *Kronika obecné školy 1911-1940*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/4002/97> [cit. 29.12.2024].

¹⁰⁸ Krupá: *Kronika obecné školy 1918-1949*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2036/60> [cit. 29.12.2024].

¹⁰⁹ SOKA Rakovník, f. Obecná a měšťanská škola Slabce (neuspořádaná), *Kronika školy 1919-1942.*, šk. r. 1933-1934.

¹¹⁰ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 7.

¹¹¹ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 88.

Jako příklad použil Kněževes u Rakovníka, kde již v tu dobu byla mateřská škola, kterou navštěvovalo 30 malých dětí. Poukazoval na skutečnost, že škola byla vybavena několika lavicemi, pomůckami a že vše platila obec. V šesti letech nastoupilo dítě do školy, a pokud nenavštěvovalo mateřskou školu, byl to pro něj velký převrat a změna. Najednou se muselo učit školské kázni a přizpůsobit se novému prostředí. V této situaci inspektor rodičům radil a zároveň je žádal o zásadní postoj. „*Nestrašte nikdy děti školou. Neříkejte jim, počkej až půjdeš do školy, však on ti pan učitel dá. Jaké má asi dítě představy o škole, když ji ještě nezná a už je zastrášováno. Není divu, že jde do školy se strachem a pláčem. Tedy nestrašte děti školou jako nějakým trestem, naopak řekněte dětem: ve škole vám bude pan učitel vyprávět, budete si hrát, ať se dítě na školu těší.*“¹¹²

Výnosem Ministerstva školství a národní osvěty z 12. května 1919 byla zajištěna podpora mateřských škol a jejich vychovatelek. Ministerstvo si bylo plně vědomo velkého významu mateřských škol po stránce pedagogické, národní i sociální a mělo na zřeteli řádné vybudování nejnižší školské kategorie. Pokud však nebylo možné přistoupit hned k reformám, byly mateřské školy nadále obecnými ústavy. Mateřské školy měly být místem těšícím se obecné pozornosti a náležitému pochopení. V první řadě mělo být pamatováno na děti, které byly bez řádného dozoru nebo patřičné domácí výchovy. Okresní školní rady měly mít na paměti, aby nové mateřské školy byly hojně zřizovány a ty stávající měly být rozšířeny či upraveny podle místních rozměrů a k potřebám o předškolní děti.¹¹³

3.3.4 VLIV ŠKOLY NA DÍTĚ

Jakmile dítě vstoupí do školy, dělí se o jeho výchovu rodina se školou. V pedagogické eseji Johna Locka *Úvahy o výchově* nacházíme známou koncepci člověka jako **tabula rasa** (nepopsaná deska), která odpovídá myšlence o výchově demokratického občana. Jedná se o esej o výchově, jejímž cílem je připravit mladého chlapce na jeho budoucí závazky ve společnosti. Znakem jeho výchovy je úcta k dítěti a jeho právům.¹¹⁴

Inspektor Maloch použil pojem tabula rasa v souvislosti s prvními dojmy na školu, které si dítě uchová v paměti. Paměť vzniká tak, když se jednotlivé dojmy opakují. Stopa, kterou zanechávají, se zesiluje a dítě si pak určité vjemy pamatuje a začne je opakovat. Proto záleží na tom, aby první dojmy, které si dítě ze školy odnáší, byly příznivé, aby dítě do školy rádo přicházelo a chtělo se vzdělávat. Časem se u dítěte vyvine takový pocit zodpovědnosti, který

¹¹² Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 4-5.

¹¹³ KŘIVÁNEK, Jan, ed. *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. Brno, 1924., s. 157–158.

¹¹⁴ KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Praha, 2008., s. 45-46.

mu je přirozený. Vliv školy na dítě je velký. Jan Maloch uvádí ve své práci: „*Příkladem je naše Eliška. Co jsem se jí denně naříkal, myj si zuby, a nic. Až jednou přijde ze školy, čistí si zuby a říká. Slečna učitelka nám říkala, že si musíme čistiti zuby.*“¹¹⁵

V poznámkách školního inspektora J. Malocha je zaznamenáno pozorování na některých školách, jakým způsobem sami žáci pečovali o čistotu. Hned po příchodu do školy si sami žáci prohlíželi ruce, vlasy, boty a oděv, zda bylo vše čisté. Pokud tomu tak nebylo, hned vše hlásili učitelům, aby došlo k nápravě. To označoval inspektor za správné a poukazoval tak na činnost žákovské samosprávy. Zároveň bylo důležité, aby již z domova docházelo dítě do školy čisté a upravené. Sám byl svědkem, kdy žák měl boty zablácené, ruce nečisté, ve vlasech peří, oděv roztrhaný a zamazaný. Jan Maloch si však uvědomoval nedostatky školních budov a jejich vybavenosti. Poukazuje, že školy neměly dostatek umyvadel a sociálních zařízení, aby mohly kladně působit na žákovskou hygienu. Sám to označil za hudbu budoucnosti. Na druhou stranu viděl v některých školách primitivní střevíce, do kterých se žáci za blátivého počasí přezouvali. Doporučoval místní školní radě, aby poskytovala peněžní obnos na školního lékaře, který by alespoň třikrát ročně školu navštívil a děti prohlédl. Následně zařídil, co bylo třeba a poradil rodičům při nemoci, která byla v začátcích a dala se tím včas vyléčit.¹¹⁶

Návyky, které si žáci odnášeli ze školy, aplikovali také v domácím prostředí. Mnohdy k tomu vedli své rodiči či sourozence. Také vzor učitele byl a je i dnes velmi důležitým aspektem, který ovlivňuje žáky v jejich chování a jednání ve společnosti.

3.3.5 NOVĚ ZAVEDENÉ UČEBNÍ PŘEDMĚTY

Malý školský zákon z roku 1922 se vztahoval na všechny školy v nově vzniklé republice. Národní školy tak byly sjednoceny po stránce obsahové i po stránce vnější organizace. Po obsahové stránce tento zákon zavedl některé nové učební předměty. Zařadit nové předměty do výuky si vynutila nová společenská situace. Jednalo se o ruční práce pro chlapce a domácí nauky pro dívky, o tělocvik a občanskou nauku. Pro tyto nové předměty byly vydány osnovy výnosem v roce 1923.¹¹⁷ Podněty k vyučování nových předmětů dalo samotné ministerstvo školství hned po vzniku nové republiky. Je však nutné konstatovat, že učitelstvo na ně nebylo připravené. Obtíže představovala především občanská nauka, ve které se zpočátku nepodařilo vytvořit výchovnou tradici.¹¹⁸

¹¹⁵ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 5.

¹¹⁶ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 6.

¹¹⁷ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992., s. 76.

¹¹⁸ KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 21.

Školní inspektor Jan Maloch ve svých poznámkách uvádí, že pro nově zavedené předměty jeví rodiče méně pochopení. Především pro ruční práce pro chlapce. Setkal se s názory, že je to hračkářství, zbytečný předmět. Snažil se rodičům vysvětlovat, že tomu tak není. Nikdo si neměl myslet, že účelem tohoto předmětu měla být výroba předmětů, například rukojetí či věšáků. Hlavním účelem, dnes řečeno cílem, měla být výchova k samostatnosti a k vynalézavosti. Žák měl možnost pracovat s různým materiálem a z něho vytvořit předmět. Bylo mnohdy až podivuhodné, s jakou fantazií žáci pracovali a co vyrobili. Pokud však učitel neměl po ruce materiál či nástroje, byly to hodiny pro něj těžké. Příkladem inspektor uvádí hodinu ručních prací, ve které se byl podívat. Žáci dostali lišty, nanесли na ně cm a měli metr. Z lišt si vyrobili zahrádky do oken či z malých prkének vyrobili budku pro špačky. Také při svých návštěvách škol viděl, jak si žáci vyrobili úl, nasadili do něj včely a pozorovali jejich práci. Žáci byli schopni z různých materiálů vytvořit zajímavé výrobky. Během ručních prací žáci nabyli určitých zručností. Kázeň v těchto předmětech měla být volnější a žáci si tak měli oddechnout od obvyklé školní disciplíny. Předmět byl dobrý a potřebný, jen jeho organizace byla tehdy ještě v začátcích. „*Při ručních pracích se dobře projevuje povaha žáka a jeho zručnost.*“¹¹⁹

Ministerstvo školství a národní osvěty samo přihlíželo k nedostatku pomůcek, školních dílen a jiného zařízení a také k nedostatku školeného učitelstva takovým způsobem, že mohlo zmocnit příslušné školské úřady k tomu, aby zaváděly dané vyučovací předměty na takových školách, které pro to měly vyhovující podmínky.¹²⁰

Jan Maloch si při své inspekční činnosti na obecné a měšťanské škole v Kožlanech zaznamenal postřehy z vyučování vaření. Byla to radost, pohledět na dívky v bílých čepkách, jak se s radostí učí předmětu vaření. Z domova si přinesly potřebné suroviny, z nich si připravily dobrý oběd, velkou pozornost věnovaly úpravě. A zároveň se učily, jak si budoucí hospodyňky mají zařídit domácnost. Ne každý mohl dát dceru do penzionátu. Díky novému předmětu jim také obecná škola mohla dát základy společenského chování, naučily se obsluhovat hosty a vedly vlastní budoucí domácnost.¹²¹

Během vyučování tělesné výchovy byla zavedena řada cviků podle Tyršových sestav, zavedly se povinné vycházky do přírody i za nepříznivého počasí, během kterých se žáci měli otužovat a pobytem na čerstvém vzduchu pookřáli.¹²² V rámci inspekční činnosti se inspektor

¹¹⁹ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 10.

¹²⁰ KŘIVÁNEK, Jan, ed. *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. Brno, 1924., s. 134.

¹²¹ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 10.

¹²² Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 11.

také zaměřoval na hodiny tělocviku. Například obecná škola v Lašovicích byla inspektorem upozorněna, že během hodin tělocviku nelze půjčovat školní knihy. Na základě kontroly třídní knihy došel k tomuto pochybení, neboť správce školy měl v třídní knize poznamenáno, že knihy ze žákovské knihovny jsou jednou týdně půjčovány při tělocviku. Nelze také hodiny tělesné výchovy v zimním období zaměňovat s jinými předměty. Upozorňuje tak na časté vycházky během tělesné výchovy a na cviky v uzavřené místnosti v zimě a za špatného počasí.¹²³

Diskuze o zavedení nového vyučovacího předmětu občanská nauka započala hned po vzniku nové republiky. Občanská nauka byla chápána jako výchova vedoucí ke světonázorové otevřenosti, respektu k národnostním menšinám a k rozvoji humanistické koncepce člověka.¹²⁴ Díky občanské nauce se žáci seznamují se zřízením státu. Výchova měla vést k rozvoji budoucího občana, pravého republikána a demokrata.¹²⁵

„Při občanské nauce a výchově poznat základ. útvar státu, pěstovat snášenlivost, soc. poměry, nabádat k strádání, vést děti k tomu, aby uměly vyrobit, co za drahé peníze by musely koupit. Učitel v té hodině pozná povahu dítěte.“¹²⁶

Jan Maloch si k nově zavedeným vyučovacím předmětům poznamenal, že po převratu naše škola do jisté míry usilovala o přiblížení k potřebám skutečného života. Setkával se stále s názory, že rodiče nechápali nově zavedené nebo nově upravené nauky, přesto se tyto hlasy ozývaly méně než dřív. Upozorňuje opakovaně na nedostatky některých školních budov. Bylo jistě mnoho nedostatků při těchto nových předmětech, které byly zapříčiněny nedostatečným vybavením dílen, kuchyní, zahrad a školních hřišť. Nezbyvalo než doufat na svépomoc ze strany občanů a školy. Školy měly různými akademiemi, dětskými divadly a výstavami upoutávat pozornost rodičů a širší veřejnosti. Z výtěžků bylo pak možné opatřit zařízení učeben a prostorů k výuce nově zavedených předmětů.¹²⁷

3.3.6 SPOLEČNOST A ŠKOLA

V současné době prochází školou každý z nás a všichni si uvědomujeme, že je pro život důležitá. Všeobecně uznávanou skutečností je, že jak růst jedince, tak společnosti jsou závislé na vzdělání. Škola vytváří půdu pro vzájemné setkávání, při kterém dochází k osvojení pravidel a zásad společenského života a ke komunikaci s různými lidmi. Mezi společností a školou

¹²³ Lašovice: *Kronika obecné školy 1911-1940*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/494/54> [cit. 29.12.2024].

¹²⁴ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 28.

¹²⁵ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 11.

¹²⁶ Milostín: *Kronika obecné školy 1911-1940*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/4002/98> [cit. 29.12.2024].

¹²⁷ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 12.

existuje řada vzájemných vztahů. Napětí mezi těmito vztahy usnadňuje či naopak brzdí vzdělanostní a výchovné úsilí školy. Společnost do školy vkládá určitá očekávání, ale škola a výchova nejsou jen záležitostí učitelů. Rodiče i veřejnost mají právo vyjadřovat se ke školským záležitostem. Podceňování školy vede v účelově pojaté výchově k tomu, že v očích žáků má spíše význam nutnosti.¹²⁸

Proč inspektor kladl důraz na danou spolupráci a vliv celé společnosti na vývoj dítěte? Stejně jako dnes, tak i v době první republiky existovaly případy, že se tomu tak nedělo. Děti ve škole slyší o škodlivosti alkoholických nápojů a návykových látek, a doma jsou svědky alkoholismu, násilí a nevhodného chování. Mnozí rodiče nechávají děti dlouho do noci venku, nechávají je číst nevhodné texty, mnohdy samy dítě vyrušují ze spaní a mluví před ním vulgárně. A právě tyto situace jsou si tak podobné, i když je mezi nimi sto let rozdíl. Takovýmto jednáním podkopávají a ničí dobré základy, které škola dítěti dává. Škola nemůže bez pomoci rodiny a společnosti bezpečně stavět základy dobré povahy dítěte. Stejně tak se společnost a rodina neobejde bez školy.¹²⁹

Jednu z posledních úvah ve svém rukopisu věnoval školní inspektor Jan Maloch společnosti. V rodině dítě vyrůstá, ve škole se vzdělává a se společností se stýká. Má-li rodina velký vliv na utváření charakteru dítěte, má-li škola velký vliv, lze konstatovat a přijmout, že i společnost má velký vliv na utváření budoucího charakteru mladých lidí. Inspektor tak popisuje situaci, kdy dítě ve čtrnácti letech opustilo školu, přišlo do běžné společnosti, a ta jej v mnohých případech zkazila. S velkým důrazem kladl důraz na to, že by měla být věnována větší pozornost odrůstajícím dětem. Většinou se o mládež škole odrostlou nikdo nestaral. Pak všechna ta práce vykonaná v průběhu povinné školní docházky byla pryč. Celou situaci ohledně mládeže popisuje Jan Maloch jako osudový omyl. Jakmile mladý člověk vkročí do života, ocitne se v novém světě, ve kterém platí jiné zásady. Ve věku čtrnácti let není výchova charakteru ukončena. A právě tehdy by mělo být povinností zákonodárců se o výchovu mladých lidí postarat. Částečně se tomu tak dělo.¹³⁰

Na obecné a měšťanské školy navazovaly odborné či pokračovací školy, které žáci navštěvovali zpravidla do šestnácti let.¹³¹ Otakar Kádner popisuje situaci ohledně pokračovacích škol za nedostačující. Ředitel Arnošt Rosa roku 1929 shrnul situaci pokračovacích škol v tom smyslu, že živnostenské školy přes všechny nepříznivé okolnosti se

¹²⁸ HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Praha, 2002., s. 148-149.

¹²⁹ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 8-9.

¹³⁰ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 12.

¹³¹ KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Praha, 2018., s. 12.

v republice vyvíjí slibně. Ale zároveň potřebují z odbornit studium a doplnit kurzy pro jednotlivá povolání. Nejlépe bylo zabezpečeno hospodářské školství, které spravovalo ministerstvo zemědělství.¹³²

Také v některých obcích rakovnickému okresu se zřizovaly školy pokračovací. Například živnostenské školy pokračovací, hospodářské kurzy či rodinné školy. Jako příklad Jan Maloch udává Řevničov. Vedle měšťanské školy byla zřízena lidová škola hospodářská, živnostenská pokračovací, rodinná škola a kurzy vaření a šití. Budovy byly vybaveny rádiem, elektřinou, dobrými pomůckami, velmi dobře zařízenými dílnami a kuchyní. Občané vše podporovali různými dary a finančními příspěvky. Tak dobře a pokročile se obec starala o svou mládež od 14 do 16 let. Lze konstatovat, že i samotný učitelský sbor velice bedlivě sledoval součinnost školy a společnosti. „*Nepochybují o tom, že spojí-li se škola a rodina a občanstvo vůbec ke společné práci, upevní se základy výchovy tak, nepohne jim sebe větší nástin zla. Život náš je ustavičný zápas dobra a zla. Nelekejme se boje. Zbraněmi našimi budiž rozum a srdce. Společně pak budiž nám heslo. Za lepší budoucnost naší mládeže.*“¹³³

3.4 VLASTIVĚDNÉ DENÍKY

V archivních fondech Státního okresního archivu Rakovník je možné dohledat archiválie, které bývají řazeny vedle pamětních knih škol. Jedná se o vlastivědné deníky škol v politickém okrese rakovnickém psané ve 20. a 30. letech 20. století. Jejich iniciátorem byl tehdejší okresní školní inspektor Jan Maloch.¹³⁴

Když byl po roce 1918 do českých škol zaveden nový předmět vlastivěda, začali školské úřady i samotní učitelé k nové nauce obracet více pozornosti. Při výuce se ve vlastivědě mělo vycházet od vlasti nejužší. Tím bylo myšleno od místa a kraje, ve kterém se daná škola nacházela, a následně se měli žáci postupně seznamovat s informacemi o vlasti v celém jejím rozsahu. To vše za předpokladu, že minulost i současné poměry jednotlivých obcí a krajů byly již dostatečně popsány. Školní úřady i učitelé však postřehli, že nemají dostatek informací, které by během výuky mohli využít a žákům předat. Tento nedostatek si také začaly uvědomovat okresní osvětové spolky, a tak začalo docházet k zakládání vlastivědných sborníků či deníků s regionální orientací. Díky zásluze učitelů a okresních školních inspektorů můžeme dnes sledovat podrobný popis jednotlivých obcí, ve kterých se nacházely obecné a měšťanské školy v první polovině 20. století. Rakovnický okres měl tu výhodu, že už před první světovou válkou

¹³² KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. Praha, 1931., s. 48-49.

¹³³ Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d., s. 12-13.

¹³⁴ ROM, Karel. *Vlastivědné deníky škol: Školní inspektor Jan Maloch a vlastivědná práce na Rakovnicku a Kralovicku ve 30. letech minulého století*. Západočeské archivy 2012., Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2012. 167 s. ISBN 978-80-904696-3-1., s. 122.

zde fungovala vlastivědná práce nadšenců, kteří se sdružovali v Musejním spolku města Rakovníka a svoji práci shromažďovali ve vlastním Věštníku politického okresu Rakovnického.¹³⁵

Jan Maloch dal podnět k zakládání Vlastivědných deníků už v roce 1929. Správci škol byli vyzváni, aby na všech školách byly vedeny knihy, do kterých mělo být zapisováno vše, co mělo sloužit k poznání obcí, kde školy působily. Takové knihy pak měly sloužit učitelům jako pomůcky při vyučování vlastivědy. Deník měl být strukturován tak, aby všech 18 kapitol obsahovalo všestranné informace o dané obci.¹³⁶

Kapitola první zahrnuje jméno obce, přírodní popis a výšku nad mořem. Příkladem je uvedena část popisu obce Příčina. *„Naše obec Příčina rozprostírá se v jižní části rakovnického okresu. Mezi Seneckou horu a Petrovický les vbíhá táhlý as 460 m vysoký kopec zvaný Příčská hora. Její severní část svažuje se v rakovnickou kotlinu směrem k Hostokryjím a Brantu a jest obydlena. Toť naše obec. K ní patří osada Žďáry, samota Divín. Nadmořská výška jest asi 463 m. vzhledem k okolním obcím je naše obec položena dosti vysoko.“*¹³⁷ Popisu své obce věnovali učitelé velkou pozornost. Některé části textu detailně popisují obec s obrazovým materiálem, například polohopisy a nadmořskou výšku.¹³⁸ Jiné deníky mají vložené pohlednice.

Kapitola druhá popisuje dějiny obce. Příkladem je uvedena část dějin obce Týřovice. *„Dle místní pověsti stávaly Týřovice na Starém Kouřimci (u Bránova). Kde nyní Týřovice jsou, býval dvůr a na poli na Sladovnech pivovar hraběte Valdštýna, který zaměnil dvůr ten za Týřovice (usedlosti na Starém Kouřimci). Tam dosud lze poznati jednotlivé díly pozemků, které jednotlivcům náležely. Obec měla mnoho výsad, které však pozbyly platnosti i přesto, že byly zapsány v zemských deskách.“*¹³⁹ Na této kapitole lze vyzorovat, s jakým záměrem učitel deník psal. Některé obce mají dějiny popsány od prvního osídlení až do dob, kdy byl deník psán. Jiné obce mají pouze shrnutí od doby prvních písemných pramenů. Lze usuzovat, že učitel, kterého zajímala historie, věnoval této kapitole mnohem více času.

Kapitola třetí se zabývá obvodem, katastrem a mapou obce. Příkladem je uveden začátek popisu katastru a mapa¹⁴⁰ obce Čisté. *„S katastrem města Čisté hraničí na severu katastr zdeslavský a křekovický, na východě všesulovský a šipský, na jihu březanský a kožlanský, na*

¹³⁵ KONÍČEK, Josef. *Památce neúnavného pracovníka vlastivědného*. Věštník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu Rakovnického, Rakovník, 1931., s. 79-80.

¹³⁶ ROM, Karel. *Vlastivědné deníky škol: Školní inspektor Jan Maloch a vlastivědná práce na Rakovnicku a Kralovicku ve 30. letech minulého století*. Plzeň, 2012. s. 124.

¹³⁷ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹³⁸ [Příloha č. 1.](#)

¹³⁹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Týřovice (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1931*.

¹⁴⁰ [Příloha č. 2.](#)

západě strachovický, libiňský a kůzovský. Katastrální plocha rozdělena je v značný počet tratí, jichž vznik a názvy jsou různě zdůvodňovány. Severně od města až po hranice zdeslavsko-křekovické nazvána je trať V Kamenicích. Důvod pojmenování vzat odtud, že půda je v těch místech kamenitá a méně úrodná.¹⁴¹ Popsat obvod a rozsah katastru jednotlivých obcí zvládli učitelé velmi dobře. Některé deníky podávají konkrétní údaje podle parcelního protokolu, který zahrnuje rozdělení obce na louky, zahrady, zastavěné plochy a další.

Kapitola čtvrtá obsahuje přírodní bohatství a zvláštní útvary půdy.¹⁴² Příkladem je uvedena část z přírodního bohatství obce Olešná. „Přírodní bohatství tady u nás je málo. Těží se jediné štěrk a písek z pískovcem u Křížku a u Lipky na stavby betonové a jemný písek žlutý na štukové omítky v Pískovně a u Sedlákovic lesíka. Rašelina je na louce patřící velkostatku. Dříve rašeliny dobývali na stelivo, nyní zasílají na ojedinělé objednávky. Ornice následkem půdy je tedy písčnatá, kamenitá, lehká, málo úrodná, takže majitelé dosti rozsáhlých pozemků nevyrovnávají se těm, kteří mají v sousedním katastru kněževeském polí třeba jen polovinu.“¹⁴³ Kapitoly o přírodním bohatství jsou ve většině případů informace ohledně využití materiálu, který se v dané lokalitě těžil. Zda byl materiál používán pro vlastní potřebu občanů nebo byl prodáván.

Kapitola pátá se věnuje vodstvu. Příkladem je uvedena část textu o vodstvu v obci Lužná. „Lužnou protéká potok zvaný Čistý. Pramení se pod Merkovkou asi tři kilometry severně nad obcí. Teče celkem od severu k jihu. Na něm je vytvořen rybník Panský (Pánovic), který je osazen rybami. Rybník ten je vyhlášeným koupalištěm, kam přichází se koupati daleké okolí. Po výtoku svém z tohoto rybníka přijímá čistý Čistý potok potůček, tekoucí do Louštína. Tento potůček, tvořící jezírko nebo rybníček U obrázku nad Čejkovkou přichází od prava. Tento rybníček je spojen s potrubím a dodává vodu do tamní nádrže pro napájení lokomotiv.“¹⁴⁴ Autoři deníků v kapitole o vodstvu často rozdělují vody na stojaté a tekoucí. Počet studní v obci, rybníky a počasi, které ovlivňovalo množství vody v obci.

Kapitola šestá popisuje podnebí a jeho vliv na vývoj rostlin. Příkladem je uvedena část textu o podnebí a jeho vlivu na vývoj rostlin v obci Příčina. „Podnebí našeho kraje oproti podnebí v rakovnické kotlině je mnohem drsnější. Vyvýšenost obce i našeho kraje jest patrna, jdeme-li od Senomat směrem k Hostokryjím. Zřetelně se rýsuje hřbet, který ohraničuje kotlinu a který se táhne od Zavidova k Pavlíkovu. Jest pěkně viděti, jak půda našeho katastru stoupá směrem k Petrovickému lesu a Senecké hoře. Tím sníh u nás déle drží a rovněž i žně se opožďují

¹⁴¹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

¹⁴² Příloha č. 3.

¹⁴³ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

¹⁴⁴ SOKA Rakovník, f. Obecná a měšťanská škola Lužná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1932*.

než v rak. kotlině. Zaslouhou však lesů a pohraničního Džbánů, jest počasí našeho katastru celkem mírné.¹⁴⁵ Ve zmíněném deníku jsou také popsána numerologická měření, která zahrnují průměrné teploty v jednotlivých ročních obdobích.

Kapitola sedmá obsahuje plodiny hospodářské, ovocné stromoví, lesy, včelařství, ryby a zvěř. Příkladem je uvedena část textu k dané kapitole z deníku obce Olešná. „Vzhledem k chudé ornici pěstuje se u nás obilnin málo. Pšenici je oseto pole (podle sčítání r. 1930) 3032 a půdy, žitem 12 521 a, ovšem 4399 a, ječmen 1978 a, hrachem 809, vikví 22 a. Pěstování chmele se v poslední době značně rozšířilo, neboť každého lákala pěkná cena. Luk je 92 a, tedy nedostatek a ještě špatných, neboť potřebují meliorace. Zelenina se pěstuje na zahrádkách, část mezi burgánem na poli. Ovocnictví jest slabé, a ještě utrpělo letošními krutými mrazy r. 1929. Lesy patří velkostatku, který z nich těží dřevo palivové, stavební, sloupy na chmelnice. Zvěře je u nás pořádku. Rybářství je chabé. Včelařství se u nás valně nedaří, neboť je zde málo pastvy.“¹⁴⁶ Zde se zápisy této kapitoly liší. Některé deníky popisují především užitkové rostliny, jejich výnosy a zpracování. Deník obce Lužné se věnuje okrasným rostlinám v obci, jejich výskytu v závislosti na počasí, hojnosti lesních plodin, zvěře a ptactva v tamních lesích.

Kapitola osmá uvádí popis květeny a zvířeny. Příkladem je uvedena část textu o bohatství květeny a zvířeny v obci Lubná. „Květena ještě dosti bohatá. Některé z jarních květin jsou: sedmikráska, chudovka, mochna jarní, podběl, rozrazil polní, lékařský, sasanka, všivec, kohoutek luční, řeřicha, blatouch. V zahradách: pivoňka, máta, narcis, tulipány, jiriny, macešky, karafiáty, hledíky. Zvířectva je tu hojnost. V domácnosti: pes, kočka, na půdách a ve stodolách myš domácí, potkan. Na poli: skřivánek, křepelka, koroptev, chocholouš, zajíc, sysel, křeček, hraboš polní, lasice. V zahradách: vrabec, konipásek, strnad, stehlík, pěnkava, krtek. V lese: zajíc, králík, veverka, tchoř, ježek. Na dvoře: slepice, kohout, perlička, krocán, krůta, kachna, husa, holub. Ve chlévě: hovězí dobytek, vepřový dobytek, koně, králíci, kozy, ovce. U vody: užovka, žáby. Ve vodě: ryby, raci, čolek.“¹⁴⁷

Většina zkoumaných deníků kapitolu osm popisuje obdobně, rozdělují květenu i zvířenu podle místa výskytu. Například v deníku obce Týřovice popisuje pan učitel Patera výskyt zvířeny v rozlehlých křivoklátských lesích a její vliv na hospodářská zvířata v obci. Velmi pěkně se vyjadřuje k práci hospodářů, jak důležitá byla pozornost. Pokud hospodář včas nevypozoroval přítomnost lasičky či tchoře, mohl velmi rychle o svoje domácí zvířata přijít.¹⁴⁸

¹⁴⁵ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁴⁶ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

¹⁴⁷ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Lubná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1927-1936*.

¹⁴⁸ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Týřovice (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1931*.

Velice zajímavá je kapitola devátá. Nejen z pohledu architektonického a stavebního, ale také z hlediska historického. Kapitola osm popisuje stavby, památné budovy, typické stavby, lomenice a úpravu obce. Příkladem je k tématu uvedena část textu z deníku obce Příčina. *„Všechna obytná stavení v obci jsou většinou krytá taškami. Tyto jsou buď cementové nebo hliněné, pálené. Tašky tak zvané letecké jest zříti na některých staveních. V obci jsou i stavení krytá došky. Skoro u každého stavení jest menší stodůlka, kůlna na náradí a dříví a chlév pro dobytek. Z památných budov v naší obci zajímá přední místo budova školy. Typické staročeské stavby a lomenice u nás vymizely. Zachovaly se jen stará stavení-chalupy zvaná, která některým svým detailem ukazují na způsob staročeského umění stavitelského. Těch je však poskromnu. Úprava obce po stránce vkusu vyhovuje. Středem vesnice probíhá upravená silnice.“¹⁴⁹*

Autor deníku obce Čisté se zaměřuje na celkovou výměru zastavěné plochy a počet popisných čísel, kterých v roce 1929 bylo v obci 286. Budovy jsou rozděleny na veřejné, obecní, státní, náboženské, spolkové. Dále se autor věnuje péči o všeobecný vzhled a úpravu obce. Zmiňuje informace, co obec hyzdí. Jedním z těchto nedostatků byla částečná a nedokonalá kanalizace.¹⁵⁰

Kapitola desátá se věnuje obyvatelstvu, počtu, národnosti, náboženství, volebním výsledkům, zaměstnání, výživě a průmyslu. Příkladem je uvedena část textu o obyvatelstvu obce Olešná. *„Dle podle sčítání lidu v r. 1920-21 bylo v Olešné 674 lidí: 322 mužů a 352 žen. Dle národnosti vesměs Češi, dle náboženství 244 bez vyznání, 226 čsl., 196 ř. kat. a 8 českobratrských. Domů bylo 108. Většina obyvatel zaměstnává se v zemědělství, které ovšem v mnoha případech nestačí k výživě a muži jsou nuceni hledat výdělek mimo obec: v šamotové továrně v Rakovníku, v továrně na kola Stadionce, v Čechově cihelně u Rakovníka, na dráze v Rakovníku, na zdejší velkostatku a na místních pískovnách. V zimě prací v lese je zaměstnána značná část nádeníků. Průmyslu ve zdejší obci není. Dle sčítání lidu provedeného 2. XII. 1930 jest v naší obci: 701 obyvatel, 348 mužů, 353 ženy. Domů obytných 132.“¹⁵¹*

Zajímavé jsou zápisky o politickém rozvrstvení a volebních výsledcích v jednotlivých obcích. O politické příslušnosti si lze udělat představu z voleb do poslanecké sněmovny a senátu roku 1935. V nich do poslanecké sněmovny zvítězila Republikánská strana se 40 hlasy, Sociálně demokratická strana získala 36 hlasů a 5 hlasů získala Československá strana komunistická. Také jsou v deníku zapsány výsledky obecných a okresních voleb. Tehdy byl starostou obce zvolen Josef Kohout, okresní cestář. Předsedou místní školní rady byl zvolen

¹⁴⁹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁵⁰ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čisté (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

¹⁵¹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

domkař Miroslav Kodet. Ve vlastivědném deníku obce Příčina byly pravidelně zapisovány výsledky voleb od roku 1919 do 1946.¹⁵²

Kapitola jedenáctá seznamuje čtenáře deníků s pověstmi, zvyky a místními kroji. Některé deníky uvádějí, že pověstí, zvyků a krojů v dané obci není. Této kapitole tak nevěnují velkou pozornost. Jiné deníky naopak popisují různé pověsti o založení obcí, místní zvyky dodržující se mnohdy do dnešních dob. Ohledně krojů je údajů málo. Například na Příčině se nedochoval jediný lidový kroj ani jeho části. Tím údajně vymizely starodávné zvyky, obyčeje a pověry venkovského života. A ty, které se zachovaly, nejsou místní či jedinečné. Například svěcení kočiček, pomlázka, dožínky, vánoční obyčeje a pálení čarodějnic. Některé pověsti, které se udržují ústním podáním, se v kraji udržely.¹⁵³

Pověst o Příčině: *„Byly prý kdysi 3 vesničky. Mezilesí, Podlesí a Zálesí. Mezi těmi vesničkami vypukl jakýsi spor. Podnět k tomuto sporu dalo prý Mezilesí. V Podlesí prý příčinu sporu tajili, skrývali, odtud Hostokryje. V Zálesí záviděli, že spor byl pro Podlesí příznivě vyřízen. Odtud Zavidov. V Mezilesí prý povstala příčina sporu, tedy Příčina.“*¹⁵⁴

Vlastivědný deník obce Čisté věnuje pozornost pověstem o místech v okolí, která jsou známá svoji historickou minulostí a jsou to architektonicky významné stavby. Zajímavé je vyprávění o hradu Krakovci či Mariánské Týnici. Pověst o založení obce zní následovně: *„Na severním konci městečka – tak se vypravuje – nachází se podnes ještě studánka U Hamplů řečená, která má čistou a zdravou vodu. Pověst dokládá, že tam se sv. Václav, přijda v tato místa, vody ze studánky čerpal a osadu zde se nacházející Čistou pojmenoval. Naproti studánce stojící dům č. 147 má již ode dávna co štít na zdi obraz, představující sv. Václava, na který pověst, by víry došla, se odvolává.“*¹⁵⁵

Jednou z velmi zajímavých částí deníků je kapitola dvanáctá, která se věnuje školám a jejich zařízení, obecním knihovnám, čítárnám, kronikám a vzdělávacím spolkům. Díky těmto kapitolám si lze uvědomit stav školství v meziválečné době v různých částech politického okresu Rakovník. Olešenský deník přibližuje situaci ohledně školství z roku 1933. *„V místě je dvoutřídní smíšená škola obecná se 490 inventárními čísly. Vzhledem k neutěšeným poměrům peněžním nedostává se správných lavic, není zařízena dílna ani kuchyně, není při škole tělocvična, není pumpy a jiných potřebných věcí. Obecní knihovna je umístěna ve škole a čítá 89 svazků. Má zapůjčenou knihovnu Čtenářského divadelního spolku, čítající 526 svazků.“*

¹⁵² Příloha č. 4

¹⁵³ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁵⁴ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁵⁵ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čisté (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

*Obecní čítárny není. V Olešné je tělocvičná jednota Sokol, Čtenářsko-divadelní spolek, Sbor dobrovolných hasičů, Místní osvětová komise, divadelní kroužek Tyl, Volná myšlenka a 3 politické organizace.*¹⁵⁶

Zatímco obecná škola v Olešné byla podle zápisu nedostatečně vybavena, příčinská obecná škola smíšená byla podle zápisu z deníku roku 1930 pěkná a každému se líbila. Jednalo se o dvoutrídni obecnou školu, která byla vystavěna roku 1900. Do té doby chodily děti do obecné školy do Petrovic. Spádovost k této škole měly děti ze Žďár, Kolonie a Divína. Před školou byla zřízena zahrádka a terasa. Dějiny školy byly zapisovány do školní kroniky. Jak uvádí Vlastivědný deník: „*Budova školní jest jednopatrová. V prvním patře jsou umístěny dvě třídy (I.-II.) a záchody pro chlapce i děvčata. V přízemí jest kabinet, byt správce školy, byt pro učitele a záchody. Při škole jest dvůr, na kterém se cvičí, a zahrada. Škola má vlastní pumpu. Stojí před školou. Učebních pomůcek je dosti. Rovněž výzdoba školy a tříd celkem vyhovuje.*“¹⁵⁷ Také obecní knihovna ve zdejší obci byla vybavena 219 svazky. nejvíce byly čteny spisy Jiráska a Raise. Podle dat na jednoho čtenáře připadlo 20 knih. Jedním z hlavních spolků byl Sokol.¹⁵⁸ Všechny tyto záznamy v denících korespondují se školními kronikami. Je zřejmé, že obecné a měšťanské školy, které měl v daném období na starost inspektor Jan Maloch, byly kontrolovány a soustředily se na stav, vybavenost budov a učební pomůcky. Přesto přetrvávaly velké rozdíly.

Také situace ohledně vzdělávacích a osvětových spolků se ve 30. letech 20. století ve zmíněném okrese liší. Jednou z velmi aktivních obcí byla obec Čistá. Podle záznamů ve Vlastivědném deníku v ní působilo několik spolků a organizací, které rozvíjely společnost. Místní osvětová komise pořádala přednášky, divadla a koncerty. Dávala podněty k různým oslavám a následně je organizovala. Úkolem komise bylo sjednávat a obstarávat řečníky a účinkující. Mezi zajímavé spolky patřil Červený kříž, který podporoval místní chudinu. Za zmínku stojí okrašlovací spolek, jehož naplní bylo vysazovat po obci okrasné stromy, následně se o vzhled a zvelebení obce staral. Obec Čistá byla dobře vybavena po stránce zázemí pro sport. Velmi pěknou tělocvičnu a školní hřiště měla místní škola. Spolek Sokol měl vlastní tělocvičnu a hojně využívané venkovní hřiště.¹⁵⁹

I když okresní školní inspektor Jan Maloch kladl důraz na zakládání mateřských škol, v době jeho působení nebyly ve větší míře rozšířeny. Například v obci Příčina byla mateřská škola zřízena až v roce 1951. „*1. ledna 1951 zřízena byla mateřská škola. Třídou měla v bývalé*

¹⁵⁶ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

¹⁵⁷ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁵⁸ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁵⁹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1936*.

II. třídě národní školy, která byla redukována na jednotřídní. První učitelky byly: Marie Rabanová ze Slabec, Hana Doudová z Rakovníka a Jaroslava Rusá z Čisté. ¹⁶⁰

Kapitola třináctá se věnuje správě obcí, obecnímu jmění a dluhům a sociální péči. Detailně je tato část rozepsaná ve Vlastivědném deníku obce Čisté. Nejen počet členů v obecním zastupitelstvu, ale také se lze dočíst, kdo jakou funkci vykonával a co bylo hlavní náplní jednotlivých pozic. Například: *„Obecní zastupitelstvo se stará o bezpečnost majetku i osob v obci, o pořádek a osvětlování. Zřídilo obecní cesty, chodníky, vodovod, sad na Karlově náměstí, spravuje obecní jmění.* ¹⁶¹

Dále se v těchto kapitolách lze dočíst, jakým majetkem obec disponovala v daném roce. Ve vlastnictví obcí byly školy, obecní úřady, chudobince, myslivny, márnice, hasičárny, pole, louky, pastviny, sady. Součástí obecního majetku bylo zároveň vybavení veřejných budov. Knihy v obecní knihovně, hasičské náčiní, školní nábytek a veškeré zařízení školy. Příkladem je uveden obecní rozpočet obce Příčina z roku 1928. Celková potřeba financí činila 24 729, 90 Kč, z čehož bylo uhrazeno 15 297, 62 Kč. Zbylá částka tak činila 9 432,28 Kč. *„Obec si vypůjčila od Okresní hospodářské záložny v Rakovníku 28 127 Kč. Tím dluh činí 37 297,62 Kč. Obec pečuje o 2 sirotky. Jeden je v polepšovně, druhý dán na vychování.* ¹⁶²

Kapitola čtrnáct popisuje komunikace, železnice, silnice, poštu, autobusové linky, rádio. Příkladem je uveden zápis z obce Lubná. *„Komunikace obce Lubné jest dobrá. Podél vesnice vede Mladotická dráha, silnice z Lubné do Rakovníka, do Petrovic, do Sence. V místě jest pošta s telefonem. Rádio ve vsi má Lad. Pvoňman, v Krčeláku účetní a závodní dolu Rako. V roce 1931 se postavila nová silnice z Lubné do Rakovníka nákladem třičtvrtě milionu korun. Přes Lubnou z Rakovníka až do Kostelíka jezdí 2krát denně autobus.* ¹⁶³

Ohledně dopravní infrastruktury obcí hrálo velkou roli, v jaké části politického okresu se obce nacházely. V odlehlých částech okresu silnici připomínaly dnešní polní cesty, zatímco obce blíže k Rakovníku byly v upraveném stavu. Také hromadná doprava byla ovlivněna polohou obcí. Například do Týřovic jezdil autobus pouze ve čtvrtek a ve dnech výročních trhů v Rakovníku. Mezi Čistou a okolními obcemi autobusové spojení vůbec neexistovalo. Naopak až šestkrát denně projížděl Čistou vlak s parním pohonem. Velmi podrobný popis této kapitoly

¹⁶⁰ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁶¹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

¹⁶² SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁶³ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Lubná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1927-1936*.

podává Vlastivědný deník obce Příčiny. Železniční zastávka byla v obci zřízena roku 1930 směrem k Hostokryjím.¹⁶⁴

V patnácté kapitole se dozvíme, které přilehlé osady a samoty k obcím patřily. Na základě porovnávání a analyzovaných vlastivědných deníků lze osady a samoty charakterizovat jako objekty, které byly vystavěny k daným účelům. Byly to především myslivny, hájovny, železniční budovy, stavby pro hlídače lomů a mlýny. Jen k obci Čisté náleželo 5 mlýnů, hájovna Strhaná a osada Strachovice. Dvůr Strachovice s vilou a hájovnou byl kdysi zájezdní hostinec. Ke dvoru náležely přilehlé pozemky a lesy. Tyto osady a samoty byly často pojmenovány podle místa nebo způsobu založení. Jako osada Žďáry v katastru obce Příčiny. Jméno je odvozené ze slova žďár s koncovkou množného čísla Žďáry. Je to místo, kde les byl pálením, žďárením zničen, aby zde byly lány polí.¹⁶⁵

Kapitola šestnáct popisuje okolí obce, její pamětihodnosti a přírodní krásy. Jako příklad je uvedena část zápisu ve Vlastivědném deníku obce Lužné. *„Z historických památek je místo, kde stával hrad Hlavačov. Na místě tom, které je asi 2 kilometry záp. od Lužné, není ničeho viděti než příkop, který ohraničoval hradiště. Hrad tam prý byl stráží proti nepokojným Lučanům, podle některých byl prý loveckým zámkem Přemyslovců předtím, než si oblíbili Křivoklát. Za vpádu Braniborů do Čech byl již zříceninou. Opředen byl spoustou pověstí.“*¹⁶⁶

Také deník obce Čisté se zaměřuje na historické památky, z nichž nelze opomenout hrad Krakovec, na kterém pobýval Jan Hus, či již zmiňovanou Mariánskou Týnici. Naopak autor deníku na Příčině se detailně rozepsal o okolních vesnicích. Popis začíná původem obce, pokud je známý, následně charakterizuje obyvatelstvo a občanskou vybavenost. Zda je v okolní vesnici škola a přilehlé osady. Jelikož samotná obec nedisponovala historickou památkou, zaměřuje se na popis menších pamětihodností. Za zmínku stojí kříž stojící před školou z roku 1790, či kaplička stojící uprostřed vsi z roku 1777.¹⁶⁷

Ačkoliv se tato kapitola může jevit jako historický popis katastrů obcí, jejich první písemné zmínky, historická či poutní místa, nelze opomenout její další část, což jsou přírodní krásy. Jednou z takových přírodních krás je Křivoklátsko, které popisuje Vlastivědný deník obce Týřovice. *„Přírodními krásami je náš kraj opravdu bohat. Můžeme jej směle zařadit mezi nejkrásnější koutečky Křivoklátska. K nejkrásnějším místům patří údolí Berounky a potoka*

¹⁶⁴ Příloha č. 5

¹⁶⁵ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁶⁶ Lužná: *Vlastivědný deník*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/5459/42#> [cit. 1.2.2025].

¹⁶⁷ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

*Úpoře. Kdo jen jedinkrát tudy prošel, potvrdí, že možno odnésti si odtud dojmy nezapomenutelné.*¹⁶⁸

Kapitola sedmnáct obsahuje záznamy důležitých informací, jako je zavedení elektrizace a vodovodu, zabezpečení obce vodou, budování nových studen a vodojemů. V deníku obce Olešné je uveden záznam o kruté zimě z roku 1929. V listopadu roku 1928 napadlo hodně sněhu a byly velké mrazy. Ptactvo, zvěř a stromy utrpěly velkou ztrátu. Nastala uhelná kalamita a zároveň vypukla chřipková epidemie. Vázla doprava a školy byly uzavřeny.¹⁶⁹ Oproti tomu se autoři jiných deníků zaměřili na události, které připomínaly dobu minulou. Příkladem je epidemie neštovic v obci Příčina z roku 1803, během které zemřelo 70 dětí. Situace ohledně neštovic se opakovala ještě v roce 1808.¹⁷⁰ To v obci Lubná považovali za důležitou informaci o sčítání lidu 2. prosince roku 1930. „Dne 2. prosince 1930 bylo provedeno sčítání lidu dle stavu přítomných v noci z 1. na 2. prosince 1930. Bylo napočítáno 145 čísel, z nichž jedno bylo neobydleno. Bez čísla jest obydlený vagon a sušárna na ovoce. Všech obyvatel jest 856, z nichž Frant. Milerová bydlící v čp. 98 narozená 8. 6. 1850 jest analfabet. Oproti sčítání v roce 1920 přibylo v obci 35 obytných čísel a 115 obyvatel.“¹⁷¹

Luženský deník věnuje velkou pozornost volbám do Národního shromáždění v říjnu roku 1929. Jsou zde přesné informace o počtu voličů, kteří mohli volit, rozdělení na ženy a muže. Následuje počet voličů, kteří se voleb zúčastnili. Volby probíhaly ve dvou místnostech a několik obálek bylo prázdných. Ve volbách v dané obci zvítězila Sociálně demokratická strana a Národně sociální strana. Za nimi se s velkým počtem hlasů umístila Komunistická strana. Také německé politické strany měly v obci zastoupení. Celkem získaly 12 hlasů.¹⁷²

Poslední osmnáctá kapitola je označena „různé“. Ve většině zkoumaných deníků nejsou v této kapitole žádné záznamy. Pouze v některých se vyskytují záznamy o svozu koz a jejich značkování,¹⁷³ o historii místních spolků či o založení místních záložen.¹⁷⁴

Okresní školní inspektor Jan Maloch vlastivědné deníky pravidelně kontroval během své inspekční činnosti na obecných a měšťanských školách. Prováděná kontrola je zaznamenána datem a podpisem inspektora přímo v denících. Ne vždy byl inspektor s vedením deníků spokojen, na mnohých školách nevyhovovala jejich úprava, někde bylo vynecháno málo místa

¹⁶⁸ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Týřovice (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1931*.

¹⁶⁹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

¹⁷⁰ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁷¹ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Lubná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1927-1936*.

¹⁷² Lužná: *Vlastivědný slovník*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/5459/43#> [cit. 2.2.2025].

¹⁷³ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

¹⁷⁴ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

pro další záznamy, jinde byly použity malé nepřehledné sešity. Dále lze sledovat, že kontrolní činnost deníků po něm převzal i jeho nástupce okresní inspektor Kožíšek. Jan Maloch měl na autory deníků několik požadavků ohledně jejich vedení. Jedním z požadavků bylo, aby se kapitoly neuzavíraly, neboť se v zápisech mělo nadále pokračovat. Deníky také měly obsahovat seznam, podle kterého se čtenář mohl orientovat. Malby, fotografie, obrázky či tabulky měly obsah deníků zpestřit. Vlastivědné deníky jsou součástí archivních fondů škol a obsahem jsou blízké obecním kronikám. Dnes jsou pro nás významným zdrojem informací o historii daných škol v období první republiky.¹⁷⁵

¹⁷⁵ ROM, Karel. *Vlastivědné deníky škol: Školní inspektor Jan Maloch a vlastivědná práce na Rakovnicku a Kralovicku ve 30. letech minulého století*. Západočeské archivy 2012., s. 124-125.

4 ŠKOLSTVÍ NA PŘELOMU 20. A 21. STOLETÍ

Během 20. století prošlo školství velkými změnami a reformami. Období první republiky se neslo v duchu velkého očekávání. V průběhu první republiky rostl počet obecných a měšťanských škol, zároveň byla věnována pozornost školám v malých obcích, které měly zabezpečit všeobecnou dostupnost základního vzdělávání. Z iniciativy učitelů vzniklo několik pokusných škol, které měly snahu překonat herbartovskou praxi a zároveň měly dětem vytvořit takové podmínky, které byly příznivé pro učení a osobnostní rozvoj.¹⁷⁶ Bohužel toto období bylo ukončeno okupací v letech 1939–1945. Tehdy bylo české školství řízené říšským sekretářem K. H. Frankem a ministrem školství E. Moravcem. Cílem bylo zavést do škol nacistickou ideologii. Učebnice byly zrevidovány, což znamenalo některé části textu vymazat či přepsat. Do obecných a měšťanských škol byla zavedena povinná němčina. Učitelé dějepisu se museli přizpůsobit novému obsahu výkladu historie v duchu říšské ideologie. Střední školství bylo redukováno, žáci středních škol byli povoláni do továren pro válečnou výrobu a byli nasazeni na nucenou práci do říše. Největším zásahem pro české školství byl 17. listopad roku 1939, kdy došlo k uzavření všech vysokých škol.¹⁷⁷

Po druhé světové válce byla zahájena snaha o obnovu republiky ve všech oblastech společnosti. Součástí těchto snah byl samozřejmě rozvoj školství, které mělo navazovat na předcházející demokratické období a pokračovat v budování moderní školské soustavy.¹⁷⁸ V letech 1945–1948 se rozhodovalo, jaký charakter české školství mělo mít. Část politiků a pedagogických pracovníků usilovala o obnovu předmnichovského školství, zatímco levice chtěla využít politické a společenské atmosféry a usilovala o přeměnu školství. Cílem bylo vytvoření jednotné školy.¹⁷⁹

A tak československá společnost vstupovala do éry komunistického režimu se vzdělávacím systémem, který navazoval na rozvoj dobré tradice českého školství z doby první republiky. Lze říci, že se české školství rychle vyrovnalo s důsledky okupace a mělo snahu navázat na předmnichovské období.¹⁸⁰

V únoru 1948 došlo k politickému převratu a moci v Československu se chopila Komunistická strana. V dubnu téhož roku byl přijat zákon o jednotné škole. Bylo zavedeno

¹⁷⁶ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2., s. 41.

¹⁷⁷ DVOŘÁKOVÁ, Markéta et al. *Základní učebnice pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2015. 246 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5039-2., s. 235.

¹⁷⁸ VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Brno, 1992., s. 133.

¹⁷⁹ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 84.

¹⁸⁰ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 45.

jednotné základní obecné vzdělávání od šesti do patnácti let. Navazující odborné vzdělání se stalo povinným. Školská soustava se členila na školy mateřské, národní, střední a školy třetího stupně. V nově vzniklé školské soustavě nastaly změny v cílech a obsahu vzdělávání. Škola se tak stala politickou institucí, která měla vychovávat občany lidově demokratického státu. Občany politicky uvědomělé, chránící pracující lid a socialismus.¹⁸¹

Přijetí zákona o jednotné škole zaručovalo rovnocenné vzdělávání všem dětem bez rozdílu sociálního rozdělení společnosti. Zavedením jednotné školy se Československo řadilo mezi země, které usilovaly o vzdělanost své populace. Bohužel během dalších let docházelo, v důsledku politické diktatury komunistické strany, k mnoha chybným rozhodnutím ve směřování školské soustavy.¹⁸²

Během čtyřicetiletého období pod vedením jedné politické strany došlo ve školství k dalším změnám, které byly ovlivněny ekonomickou i politickou situací v zemi. Během tohoto období byly přijaty zákony, které měnily rozsah povinné školní docházky. Střední školství bylo upraveno pro potřebu státu, bylo v průběhu obohaceno o odborná učiliště, učňovské školy a střední odborné školy. Na počátku sedmdesátých let prodělalo školství strukturální, ideologickou a obsahovou proměnu. Cílem byla obnova socialistického charakteru školství. Školským zákonem z roku 1978 byla zavedena desetiletá povinná školní docházka, díky které získal student nejen základní, ale i střední vzdělání. Osm let základní školy a dva roky střední školy. Veškeré učňovské školství se soustředilo v novém typu středních škol, SOU – střední odborné učiliště. Posledním přijatým zákonem před rokem 1989 byl zákon vydaný roku 1984, který nepřinášel výrazné změny.¹⁸³

Je však nutné zdůraznit jeden aspekt českého socialistického školství – politická diskriminace. Ta se týkala nejen studentů, ale i pedagogů. Na základě politických kritérií či podle třídního původu a náboženského přesvědčení byl často ztěžován, mnohdy i zcela znemožňován, přístup ke středoškolskému a vysokoškolskému studiu studentům z některých rodin. V prvních dvaceti letech režimu probíhaly ve školství kádrové čistky zaměřené na učitele, kteří museli ze školství odejít.¹⁸⁴

I když byl Jan Maloch v roce 1948 v důchodu a pedagogické činnosti se věnoval jen v době neschopnosti kolegů na rakovnickém gymnáziu, tak byl v březnu téhož roku vypracován posudek na jeho profesní činnost. Z něhož podle tehdejšího Městského akčního výboru Národní

¹⁸¹ DVOŘÁKOVÁ, Markéta et al. *Základní učebnice pedagogiky*. Praha, 2015., s. 236-237.

¹⁸² PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 45-46.

¹⁸³ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 85-87.

¹⁸⁴ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 49.

fronty v Rakovníku vyplývá, že Jan Maloch neměl pochopení pro nové lidově demokratické uspořádání státu. Byl označen za bývalého agrárního "protěžanta", který byl dosazen do funkce školního inspektora a následně do pozice ředitele berounského gymnázia. Podle této zprávy byl Jan Maloch nespolehlivý, neschopný a nevykonný.¹⁸⁵

Předlistopadové školství lze charakterizovat jako normativní a uniformní. Školství nerespektující individualitu dítěte. Centralistické a direktivní řízení školského systému pod vlivem politického vedení státu. Byl kladen důraz na vnější disciplínu, poslušnost, podřízení se a přizpůsobení se, a to na úkor vnitřní kázně. Byl kladen důraz na encyklopedický charakter vzdělávání a na jeho vymezený obsah. Škola pasivní, která kladla důraz na verbální metody a frontální organizaci výuky. Žáci tak měli málo prostoru k vlastním činnostem, zkušenostem a prožitkům. Chyběl zde proces objevování a vlastní konstruování poznatků. Škola izolující se vůči okolí, kdy vlivy zvenčí byly považovány jako rušivé.¹⁸⁶

Prvorepubliková společnost, především rodiče dětí, se také negativně stavěla k některým nově zavedeným předmětům, které měly u dětí rozvíjet samostatnost a vynalézavost. Ve výuce jednotlivých předmětů inspektor Maloch upřednostňoval, aby žáci nebyli přetěžováni, předešlé učivo mělo být stručně zopakováno a teprve pak na něj navazovat novým učivem. Učitelé měli žáky podporovat v samostatném vyprávění, uskutečňovat vycházky do okolí a navštěvovat různé továrny a dílny. Všechny tyto aspekty měly rozvíjet osobnost žáků po všech stránkách.

4.1 ŠKOLSTVÍ PO ROCE 1989

Po listopadovém převratu v roce 1989 došlo v českém školství k řadě změn v otázkách vzdělávací politiky. Jednalo se o oblasti řízení a financování škol. V oblasti vzdělávací nabídky a subjektů poskytující tuto nabídku. A především o administrativní a kurikulární změny. Centralizovaný systém byl uvolněn ve prospěch krajů, obcí a jednotlivých škol. Přesto byl zachován centrální model řízení. V rámci platných centrálních předpisů školy získaly právní subjektivitu, ve smyslu rozhodování o personálních, organizačních, finančních a kurikulárních otázkách. Vznikly nové druhy škol, které respektovaly trh práce, ale zároveň reflektovaly vývojové trendy v zahraničí. Také speciální školství zaznamenalo po roce 1989 velký rozvoj v cílech vzdělávání a způsobech práce. V Národním programu rozvoje vzdělávání byly konkretizovány cíle vzdělávání, které byly stanoveny novým školským zákonem. Na nově vzniklý centrální dokument navázaly rámcové vzdělávací programy. Na RVP vymezující

¹⁸⁵ Příloha č. 6.

¹⁸⁶ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 311 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-942-9., s. 28-29.

povinný obsah a rozsah vzdělávání navazují Školní vzdělávací programy, které si každá škola vytváří sama.¹⁸⁷

Ve všech postkomunistických zemích, včetně Československa, byly zahájeny reformy starého vzdělávacího systému. Výsledkem těchto reforem měla být úprava nejvíce viditelných charakteristik totalitního školství. Odstranění centralismu, politické kontroly osob a institucí, změna systému financování, a především zrušení politické či náboženské diskriminace. Většina těchto reforem však proběhla bez předběžné přípravy a bez rozsáhlejších vyhodnocení priorit a nepředstavovala dlouhodobý souvislý program. Politická nestabilita, pomalé zavádění reforem, nedostatek finančních zdrojů a komplikace při snahách o dohody mezi zúčastněnými stranami nevedly k rozsáhlejší reformám ve školské soustavě.¹⁸⁸

Podobně tomu bylo také v období první republiky, kdy byly podávány četné návrhy na reformy, pořádaly se školské ankety a zřizovaly se nové učitelské ústavy. Přesto většina reformních snah nenabyla větších významů. Lze zde sledovat podobné překážky se kterými se české školství potýkalo v devadesátých letech minulého století.

4.2 NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

V kontextu složitých společenských změn bylo logické přebudovat školství s komunistickou ideologií a prioritou budování socialismu v zemi v moderní vzdělávací demokratický systém. Vzdělávací reforma však postrádala jednoznačné východisko vzdělávací politiky. Došlo ke změnám v oblasti strukturální, administrativní, kurikulární a v oblasti financování. Některé změny se však dostaly do rozporu s trendy západoevropského školství. V období první poloviny devadesátých let reformního úsilí ve školství vzniklo množství odborných materiálů, které by mohly být východiskem k tvorbě základního konceptu transformace vzdělávacího procesu.¹⁸⁹

Podobně jako po vzniku první republiky měly reformní snahy po roce 1989 stavět na základech demokratizace a změny vnitřní práce školy měly navazovat na reformní pedagogiku, která zdůrazňuje princip humanizace ve vztahu mezi žákem-učitelem-rodíčem.

Zásadní zlom přináší vznik Národního programu rozvoje vzdělávání – Bílá kniha vydaná v roce 2001. Tento program vznikl na základě usnesení vlády. Bílá kniha se měla stát základem, ze kterého budou vycházet realizační plány rezortu školství.¹⁹⁰ Navazovala na reformy z předešlých let, čerpala z praktických zkušeností a z dosavadních transformačních

¹⁸⁷ DVOŘÁKOVÁ, Markéta et al. *Základní učebnice pedagogiky*. Praha, 2015., s. 240-242.

¹⁸⁸ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 50-51.

¹⁸⁹ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha, 2005., s. 15-16.

¹⁹⁰ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 106.

procesů. Měla představovat ucelený koncept rozvoje vzdělávání v horizontu 5-10 let. Týkala se většiny klíčových otázek, kterými jsou funkce školy, její pojetí a role, cíle a obsah vzdělávání, způsob řízení, financování a evaluace. Také se věnovala otázkám v pojetí učitelské profese, klíčových kompetencích učitele, vzdělávání učitelů a jejich profesního rozvoje. Tento dokument se stal základním podkladem k tvorbě nového školského zákona, který byl přijat v roce 2004.¹⁹¹

V Národním programu vzdělávání lze sledovat analogii s Malým školským zákonem z roku 1922, který sjednocoval školy po stránce obsahové i po stránce vnější organizace. Zavedení nových vyučovacích předmětů nebo jejich úpravu si vyžadovala nová společenská situace. Pozměňoval ustanovení o povinnosti školní docházky a ustanovoval financování škol.

4.3 RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM

Přijetím nového školského zákona z roku 2004 jsou kurikulární dokumenty vytvářeny ve dvou úrovních. V úrovni státní a školní. Státní úroveň představuje Národní program vzdělávání (NPV) a rámcové vzdělávací programy (RVP), které jsou postupně vytvářeny pro každý obor vzdělávání v základním a středním vzdělávání a pro předškolní, základní umělecké a jazykové vzdělávání.¹⁹²

„Národní program vzdělávání formuluje myšlenková východiska, obecné záměry a požadavky na vzdělávání, které jsou platné v počátečním vzdělávání jako celku a mají být směrodatné pro vývoj vzdělávací soustavy ve střednědobém horizontu.“¹⁹³

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV) vznikl jako klíčový dokument. Tento dokument konkretizuje požadavky státu, které se vymezují základním rámcem v podobě cílů, obsahů a očekávaných výstupů. Jedná se o změnu v hierarchii cílů vzdělávání. Cílem je všestranná kultivace dětské osobnosti, o celistvý rozvoj v oblasti kognitivní, v oblasti kompetencí, postojů a hodnot. Důraz je kladen na vybavení všech žáků souborem klíčových kompetencí jako souhrnem vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot.¹⁹⁴

Stejně cíle ve všestranném rozvoji dětské osobnosti lze spatřovat v myšlenkách Jana Malocha. Při jeho inspekčních návštěvách a okrskových konferencích nabádal učitele, aby ve všech předmětech vedli děti k samostatnosti, podporovali žákovskou samosprávu a rozvíjeli u

¹⁹¹ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha, 2005., s. 20-21.

¹⁹² VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 94.

¹⁹³ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 125.

¹⁹⁴ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha, 2005., s. 22-23.

žáků pozitivní postoj k ideálu a ke krásnému chápání života. Snažil se prosazovat myšlenku, že školství je důležitý pilíř státu.

RVP jsou vydávány ministerstvem školství v návaznosti na projednání s příslušnými ministerstvy. Obsah RVP by měl odpovídat nejnovějším poznatkům vědních disciplín, pedagogiky a psychologie. Podle těchto poznatků by měly být RVP upravovány.¹⁹⁵

Vedle RVP je na druhé straně vytvořen prostor pro pedagogickou autonomii a tvořivost škol na školní úrovni kurikulárních dokumentů – školní vzdělávací programy (ŠVP). Díky tomuto dokumentu se mohou učitelé přímo podílet na tvorbě vzdělávacího programu, který je legislativně závazný. ŠVP musí vycházet z rámcového vzdělávacího programu a je vytvořen na základě stanovených pravidel. Dále také rozvíjí spolupráci učitelů, díky jeho tvorbě se promyšleně rozvíjí výchovná a vzdělávací strategie školy.¹⁹⁶

V kronice obecné školy v Korytech je zaznamenána slavnostní schůze z roku 1935, kde je charakterizován postoj Jana Malocha k učitelstvu. Inspektor si byl vědom, že učitelé jsou při formování všestranného rozvoje dětí nejzávažnějším činitelem. Většina z nich si byla vědoma svého úkolu a velké odpovědnosti, kterou učitelská profese přinášela. (viz. kapitola 3.2) Ani dnes tomu není jinak. Díky tvorbě ŠVP mohou učitelé zasahovat, v rámci legislativy, do všestranného rozvoje dětí a často jsou nejdůležitějšími faktory při jejich rozvoji.

ŠVP vydává ředitel školy a musí být zveřejněn na přístupném místě ve škole. Do ŠVP může nahlížet kdokoli. ŠVP stanovuje konkrétní cíle vzdělávání, délku, formy, obsah a časový plán vzdělávání. Dále stanovuje podmínky přijímání uchazečů, průběhu a ukončení vzdělávání. ŠVP zahrnuje podmínky pro vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Také stanovuje popis materiálních, personálních a ekonomických podmínek, podmínek bezpečnosti práce a ochrany zdraví.¹⁹⁷

4.4 ŠKOLSKÁ LEGISLATIVA PO ROCE 1989

Oblast školství zahrnuje předškolní, primární, sekundární a neuniverzitní terciální vzdělávání. Po roce 1990 je české školství charakterizováno decentralizací, díky které došlo k rozdělení kompetencí mezi různé úrovně státní správy a samosprávy. Školství je řízeno státem a financováno ze státního rozpočtu, který je rozdělován orgány státní správy. V České republice státní správu vykonává Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, Česká školní

¹⁹⁵ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova*. Ostrava, 2024., s. 11.

¹⁹⁶ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 94-95.

¹⁹⁷ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova*. Ostrava, 2024., s. 11-12.

inspekce, krajské úřady, obecní úřady s rozšířenou působností a ředitelé škol. Kraje, obce a školské rady ve školství vykonávají samosprávu.¹⁹⁸

System řízení českého školství byl od počátku vzniku Československé republiky podobný. I když v devadesátých letech byla snaha o decentralizaci, přesto hlavní řídicí jednotkou školství je stát a ministerstvo školství.

Vzdělávací politiku státu ovlivňuje činnost školských a mimoškolských vzdělávacích institucí. Zahrnuje v sobě složku praktickou a teoretickou. Vzdělávací politika tak rozhoduje o strategických cílech vzdělávání, o způsobu financování či legislativním rámci vzdělávacích institucí. Mezi subjekty vzdělávací politiky patří volení politikové, kteří navrhuji legislativní normy. Školská administrativa prezentována ministrem školství, školní inspekcí, úředníci krajských úřadů, ředitelé škol a obce. Organizace učitelů hájící profesní práva učitelů. A nelze opomenout rodiče, kteří mohou vzdělávací politiku ovlivňovat prostřednictvím různých organizací.¹⁹⁹

Mimoškolní vzdělávací instituce byly součástí školské soustavy také za první republiky. Samotný inspektor Jan Maloch byl velmi činný v mimoškolních aktivitách, které směřoval k osvětě. Nejenže zastával funkci předsedy osvětového sboru a péče o mládež, ale také byl iniciátorem zakládání tělovýchovných spolků. Mimoškolní činnost považoval za velmi důležitou součást v rozvoji dětí a v utváření životních postojů. (viz. kapitola 3)

4.4.1 MŠMT – MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

MŠMT je řídicí orgán státní správy na centrální úrovni. Přípravuje legislativní normy, odpovídá za koncepci, stav a rozvoj vzdělávací soustavy. Zároveň vytváří a spravuje kontrolní a informační podporu činnosti škol. Ministerstvo určuje obsah vzdělávání a formuluje Národní program vzdělávání. Po vydání nového školského zákona z roku 2004 pozbylo ministerstvo většinu kompetencí v roli zřizovatele. Přesto může nadále rozhodovat o zřizování škol, o jejich sloučení, rozdělení či zrušení. Nadále si ministerstvo zachovalo také rozhodující finanční kompetence. Ze státního rozpočtu tak školám uhrazuje přímé vzdělávací náklady spojené s náklady na mzdy a učební pomůcky.²⁰⁰

4.4.2 KRAJSKÝ ŠKOLSKÝ ÚŘAD

Státní správu na regionální úrovni vykonávají kraje. Krajský úřad je zřizovatelem zřizování SŠ, VOŠ a část speciálních škol. Každý krajský úřad má pro vedení školské agendy zřízen

¹⁹⁸ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 545-546.

¹⁹⁹ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 105, 107.

²⁰⁰ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 546.

odbor školství.²⁰¹ Odbor školství krajského úřadu je orgánem státní správy, který plně přebírá kompetence zaniklých školských úřadů a část kompetencí MŠMT. Mezi kompetence odboru školství spadá jmenování ředitelů, přijímání opatření na základě výsledků inspekční činnosti České školní inspekce a mnoha dalších.²⁰²

Krajský úřad zpracovává dlouhodobý záměr vzdělávání a rozvoje vzdělávací soustavy v kraji, stanovuje strukturu vzdělávací nabídky a zároveň zveřejňuje výroční zprávu o stavu školství v kraji.²⁰³

Krajské školní úřady vykonávají svoji regionální státní správu podobnou okresním školním výborům, které se v období první republiky zřizovaly pro území politického okresu. Tak jako dnes krajskému úřadu, tak tehdy okresnímu školnímu výboru byly podřízeny školy v jeho územním plánu.

4.4.3 OBCE

Obce jsou základní územní samosprávné celky, které mohou být zřizovatelem škol, a to především v oblasti financování. Ředitelé škol jsou jmenováni na základě konkurzu, který vyhláší nadřízený orgán státní správy. Ředitel školy odpovídá za plnění vzdělávacího programu školy, za pedagogickou a personální činnost školy a také za její hospodaření.²⁰⁴

Do samosprávy školské vzdělávací politiky patří Školská rada jako významný činitel veřejné správy škol. Zřízení školských rad ukládá školský zákon při základních, středních a vyšších odborných školách. Je to orgán, který umožňuje osobám mimo školu podílet se na správě školy.²⁰⁵ Školskou radu zřizuje zřizovatel a má v jejím zastoupení třetinu členů rady. Druhou třetinu rady volí rodiče a zletilí studenti. A třetí třetinu rady volí pedagogičtí pracovníci škol. Školská rada se může vyjadřovat k návrhům školních vzdělávacích programů a podílí se na zpracování koncepce školy.²⁰⁶

V každé školní obci v době první republiky byly zřizovány místní školní rady. Jejich hlavní funkcí bylo zabezpečování dobrého stavu školních budov, jejich vybavenosti, ale také dohled nad evidencí žáků a financování. (viz. kapitola 1.6.3.) Dnes je Školská rada podle zákona zřízena na každé škole. Co se týká stavu školních budov, vybavenosti a zařízení školních tříd,

²⁰¹ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 564.

²⁰² PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8., s. 145.

²⁰³ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 547.

²⁰⁴ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 111.

²⁰⁵ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 548.

²⁰⁶ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 107.

to je záležitostí obce, tedy zřizovatele samotné školy. Samozřejmě ve spolupráci se Školní radou.

4.5 HUMANIZACE ŠKOLY

Společně s demokratizací a decentralizací je klíčovým principem transformace českého školství po roce 1989 princip humanizace školy. V průběhu několika století docházelo k rozdílům v interpretaci humanistického myšlení, promítajícím se v oblasti školství a vzdělávání. Přesto lze v různých názorech spatřovat společné ústřední ideje. Především důraz na svobodu a tvůrčí síly člověka. Na jeho hodnotu, úctu a porozumění s respektem k člověku. Idea víry v člověka a jeho možnosti.²⁰⁷

Lze konstatovat, že moderní škola se jedno století potýká s obtížemi, jak zajistit, aby vyučování vedlo k rozvoji všech složek osobnosti žáka. A nesloužilo jen k osvojování vědomostí a dovedností, které jsou obsaženy ve vyučovacích předmětech. Snahou moderní školy je, aby žáci neodcházeli ze škol jen s naučenými fakty. Komplexní rozvoj osobnosti se prosazuje v humanistické pedagogice. J. A. Komenský sleduje ve vzdělávání racionalitu, etiku, víru a schopnosti umožňující jednání, aniž by docházelo k zanedbávání vědomostí či socializačních úkolů výchovy. Také G. A. Lindner uvažoval o výchovném vyučování, které kultivuje nejen rozum, ale zároveň vůli, cítění či charakter.²⁰⁸

V období první republiky sílily tendence ve vzdělávání k respektování osobnosti dítěte. Dítě se stalo centrem výchovy a vyučovacích procesů. Metody vyučování, cíle i obsah se přizpůsobovaly věkovým a individuálním zvláštnostem žáků. Typickým rysem české školy tehdy byla idea národní výchovy. Do těchto reformních a progresivních tradic českého školství výrazně zasáhl vývoj po roce 1948 s novou koncepcí učiva založené na vysokém stupni teoretických poznatků. Po listopadovém převratu 1989 bylo nutné nově koncipovat cíle a celkové pojetí vzdělávání v demokratické republice. Cílem této transformace bylo posílit vzdělávání osobnostně rozvíjejícího zaměření. Místo triády vědomostí, dovedností a návyků je za cíl vzdělávání považováno rozvíjení klíčových kompetencí žáků. Je kladen důraz na čtyři základní cíle vzdělávání, kdy se žáci učí poznávat, učí se jednat, žít společně a učí se být.²⁰⁹

Humanizace školy je v současné době interpretována v pojetí Komenského školy jako dílny lidskosti. Škola, která usiluje o harmonický a vyvážený tělesný, duševní a mravní rozvoj dítěte. Škola, která klade důraz na sebeutváření a sebezdokonalování. Rozvoj dětské osobnosti

²⁰⁷ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha, 2005., s. 32-33.

²⁰⁸ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 269.

²⁰⁹ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 149.

je založen na jeho vzdělávání. Smyslem takového vzdělávání je pomoci dítěti pochopit současný svět, porozumět jeho kulturám a socializovat se v něm. Respektovat dítě znamená poznávat ho, propojovat mu svět mezi dospělými a dětmi a svým způsobem ho ovlivňovat. Humanistický model školy je založený na komunikativním přístupu, partnerství a spolupráci.²¹⁰

4.6 RODINA A ŠKOLA

V socialistickém Československu nebyla spolupráce rodiny se školou přijímána kladně. Podle dokumentu schváleného plenárním zasedáním ÚV KSČ z roku 1973 odpovědnost za školní edukaci náležela učitelům, vedení škol, funkcionářům stranických organizací, ministerstvu a dalším organizacím, jako byl Socialistický svaz mládeže či Pionýrské organizace. O úloze rodiny a její spolupráce se školou se v dokumentu nedočteme. Oficiální Sdružení rodičů a přátel školy existovalo, přesto bylo postavení rodičů vůči škole omezováno. Situace se změnila po roce 1989. Názory rodičů na školství začaly být velice důležitou součástí školského života. Z rodičů a dětí se stali klienti, kteří využívají služby školských zařízení.²¹¹

Centralizované školství řízené politickou ideologií v socialistické republice se zcela odlišovalo od myšlenky propojování a spolupráce rodiny se školou, jak tomu bylo také v době první republiky. Ze zápisku školního inspektora Jana Malocha jasně vyplývá, že součinnost mezi školou a rodinou je důležitá, vzájemně se propojující a doplňující. Považoval za nutné vysvětlovat základní požadavky školy rodičům. Prosazoval setkávání rodičů na pravidelných rodičovských schůzkách. Jen taková spolupráce měla vést rodiče a společnost, aby ke vzdělávání svých dětí měli kladný přístup a podporovali ho. (viz. kapitola 3)

Mezi základní oblasti spolupráce školy a rodiny patří složky vzdělávání, kdy jsou rodiče seznamováni s cíli, průběhem i výsledky činnosti žáků. Pomoc při domácí přípravě na vyučování, využívání poradenských služeb. Další společnou oblastí této spolupráce je výchova, kdy se oba subjekty snaží pomáhat dítěti se začleněním do školního kolektivu, být mu oporou v krizových situacích. A v neposlední řadě je důležité aktivní zapojení rodičů do mimoškolních aktivit, do besed zprostředkovaných školou, zapojení rodičů do Školské rady.²¹²

Z hlediska vnějších vztahů jsou v současné době rodiče vnímáni jako důležití aktéři výchovy a vzdělávání dětí. Rodiče tvoří nezbytný vrchol v pomyslném trojúhelníku vztahů v edukačním procesu vlastních dětí. Svými postoji ke vzdělávání a názory na výchovu

²¹⁰ SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha, 2005., s. 33-34.

²¹¹ PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. 481 s. ISBN 80-7367-047-X., s. 411.

²¹² VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. Praha, 2011., s. 333-334.

významně ovlivňují chod školy.²¹³ Podle mezinárodní úmluvy o právech dítěte, kterou je Česká republika vázána od 1. ledna 1993, mají „*rodiče společnou a prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát je má v tom podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc.*“²¹⁴

4.7 ŠKOLA A JEJÍ FUNKCE

Hlavní funkcí školy je cílené vzdělávání nastupující generace, které je pro civilizovanou společnost nepostradatelné. Mezi hlavní úkoly školy patří výchova a vzdělávání dětí a mládeže. Škola podporuje zachování generační kontinuity, posiluje stabilitu, vytváří soudržnost a dbá na udržitelný rozvoj společnosti, umožňuje začlenění nastupující generace do života občanského a pracovního. Škola kultivuje osobnost žáka, formuje jeho hodnoty, postoje a chování v organizovaném a vybaveném prostředí.²¹⁵

Škola jako společenská instituce poskytuje žákům určité znalosti, dovednosti a schopnosti, které jsou podstatné pro profesní růst žáka. Zároveň podporuje rozvoj vlastní individuality žáka s jeho specifickými rysy, znalostmi, dovednostmi i zájmy. A nelze opomenout ochrannou a socializační funkci školy.²¹⁶

Požadavky na vzdělávání a funkce školy ovlivňují proměny společnosti. Mezi tyto proměny patří rozvoj techniky, informačních a komunikačních technologií a nárůst nových poznatků. Z druhé strany jsou funkce školy ovlivňovány také negativními faktory, jako jsou například sociální rozdíly, proměny tradičního modelu rodiny, ekologická a globální ohrožení.²¹⁷

Také Jan Maloch zastával skutečnost, že nejen růst jedince, ale i celé společnosti je závislý na vzdělávání. To, v jaké době a sociálním prostředí dítě vyrůstá, ovlivňuje jeho všestranný rozvoj. Na jedné straně společnost do školy vkládá velká očekávání, ale zároveň škole neposkytuje podporu a vzájemnou spolupráci. Inspektor byl přesvědčen, že bez pomoci rodiny a společnosti nemůže škola kvalitně všestranně rozvíjet osobnost dítěte.

²¹³ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 319.

²¹⁴ MIŠURCOVÁ, Věra, ed. a KOBLOVÁ, Soňa, ed. *Práva dítěte v dokumentech*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1998. 94 s. ISBN 80-85821-56-7., s. 18.

²¹⁵ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 112.

²¹⁶ JANIŠ, Kamil, KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 5. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7435-083-2., s. 101-102.

²¹⁷ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 114.

5 ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE (ČŠI) PO ROCE 1989

„Česká školní inspekce je správní úřad s celostátní působností, který je organizační složkou státu a účetní jednotkou.“²¹⁸

Po pádu komunismu v roce 1989 byla výuka ve školách zbavena totalitních ideologických vlivů a školství prošlo proměnou. Tyto změny se samozřejmě dotkly také instituce, která plní dozorčí a poradní funkci nad školami, již byla a je školní inspekce.²¹⁹

Pojem inspekce je vysvětlován jako dohled, kontrola či úřední dozor. Ve školském prostředí se vymezuje jako kontrolní, monitorovací a poradenská činnost. Samotná inspekce je jedním ze způsobů vnější evaluace škol. Její postavení a působení lze rozdělit do čtyř hlavních charakteristických skupin podle: zaměření inspekce, charakteru výsledku inspekční činnosti, délky, intenzity a frekvence inspekčního procesu a pozice inspekce.²²⁰

13. prosince 1990 byl schválen zákon č. 564, kde se ustanovuje Česká školní inspekce jako orgán státní správy. V podobě, kterou známe dnes, byla ČŠI zřízena 1. ledna 2005 zákonem č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. ČŠI nespadá pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ale je institucí zřízenou přímo zákonem a úřadem státní správy. Podle zákona č. 234/2014 Sb. je ČŠI služebním úřadem České republiky.²²¹

Nadřízeným služebním úřadem ČŠI ve věcech státní služby je ministerstvo. ČŠI je organizačně členěna na ústředí se sídlem v Praze,²²² a čtrnáct inspektorátů podle krajského členění České republiky. V jejím čele stojí ústřední školní inspektor, který jmenuje ostatní inspektory.²²³

V období první republiky v čele školní inspekce stál zemský školní inspektor a pod jeho správu spadaly obecné a měšťanské školy, střední školy a učitelské ústavy. Jeho další náplní práce byl dozor nad jemu podřízenými okresními školními inspektory.²²⁴ Lze tedy říci, že i když dnes není ČŠI řízena MŠMT, její členění se v rámci celostátního školství výrazně

²¹⁸ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova.* Ostrava: Sagit, 2024. ISBN: 978-80-7488-652-2., ÚZ., s. 84.

²¹⁹ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce.* Praha, 2019., s. 93.

²²⁰ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie.* Praha, 2009., s. 576-577.

²²¹ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce.* Praha, 2019., s. 93.

²²² *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova.* Ostrava, 2024., s. 84.

²²³ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie.* Praha, 2009., s. 576-579.

²²⁴ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce.* Praha, 2019., s. 78.

nezměnilo. Také její funkce zůstávají podobné. Přestože si pod pojmem inspekce každý představí především kontrolu školských zařízení, její další důležitou funkcí je také poskytování poradenských služeb a předávání inovačních přístupů.

Hlavní činností ČŠI je pravidelné hodnocení a kontrola vzdělávací soustavy České republiky v oblasti vzdělávání a školských služeb poskytovaných školami a školskými zařízeními. Inspekční činnost ČŠI provádí ve všech školách a školských zařízeních, které jsou zapsané v rejstříku škol a školských zařízení, na pracovištích, kde se uskutečňuje odborná praxe, v zahraničních školách, kde MŠMT povolilo plnění školní docházky, a také tam, kde se uskutečňuje individuální vzdělávání žáků.²²⁵

ČŠI zároveň zpracovává koncepční záměry inspekční činnosti a systémy, které hodnotí vzdělávací soustavy. Se souhlasem ministerstva se ČŠI může podílet na zajišťování úkolů, které souvisí s naplňováním mezinárodních smluv a mezinárodní spolupráce.²²⁶ Inspekční činnost ve všech školách a školských zařízeních, upravuje vyhláška č. 17/2005 Sb. Hlavním dokumentem upravující inspekční činnost je plán hlavních úkolů, který je sestaven ze závěrů z předešlých inspekcí a kritéria hodnocení podmínek, průběhu a výsledku vzdělávání a školských služeb. Inspekční činnost může probíhat komplexně nebo může sledovat určitý tematický okruh, například: čtenářskou gramotnost, úrazovost atd. Zároveň může být realizována na základě stížností a petic.²²⁷

Kromě inspekčních výstupů, které jsou určeny konkrétním školám ČŠI pravidelně publikuje souhrnné výstupy, informuje o různých vzdělávacích tématech a poskytuje informace o výsledcích vzdělávání na úrovni celé vzdělávací soustavy.²²⁸

5.1 ČINNOST ŠKOLNÍHO INSPEKTORA

„Inspekční činnost vykonávají školní inspektoři, kontrolní pracovníci a tzv. přizvané osoby, tedy externí odborníci na konkrétní problematiku, kteří mohou být v souladu se zákonem rovněž členy inspekčního týmu. Skupina osob pověřených k výkonu inspekční činnosti ve škole či školském zařízení se označuje jako tzv. inspekční tým.“²²⁹

Školním inspektorem se může stát osoba, která získala vysokoškolské vzdělání a má za sebou nejméně pět let pedagogické či pedagogicko-psychologické praxe. Kontrolním

²²⁵ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. Praha, 2019., s. 95-96.

²²⁶ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova*. Ostrava, 2024., s. 84.

²²⁷ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 579-580.

²²⁸ BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. Praha, 2019., s. 98.

²²⁹ Tamtéž s. 98.

pracovníkem se může stát osoba, která má vysokoškolské vzdělání a minimálně pět let praxe v oboru či osoba se středním vzděláním s maturitní zkouškou a minimálně dvaceti lety praxe v oboru.²³⁰

Pro zajímavost: když se Jan Maloch stal okresním školním inspektorem, tak v požadavcích na vykonávání této funkce bylo složení inspektorské zkoušky, jež se dělila na písemnou a ústní část. Ke zkoušce mohl přistoupit až po 11 letech praxe. (viz. kapitola 1.6.4.) Také katastrální území se značně lišilo ve velikosti. Jan Maloch měl na starost obecné a měšťanské školy v politickém okrese Rakovnickém a Kralovickém. Dnes bývalý Kralovický okres spadá pod Plzeň-sever.

Inspekční činnost má tři fáze: přípravu, výkon a vyhodnocování. Do fáze přípravy spadá plánování termínu, způsobu a personálního zajištění inspekční činnosti. O těchto záležitostech rozhoduje ústřední školní inspektor. Je stanoven vedoucí inspekčního týmu, který si musí vyžádat od ředitele školy nebo školského zařízení podkladové materiály a předem oznámí řediteli přesný termín, kdy se inspekční činnost uskuteční. Zároveň seznámí ředitele školy s předmětem inspekce a s požadavky k zajištění inspekční činnosti. Druhá fáze inspekční činnosti se označuje jako výkon, což je označení pro samotnou inspekční činnost, která zahrnuje rozbor vyžádané dokumentace školy nebo žákovských prací. V rámci inspekční činnosti mohou být vedeny rozhovory s vedením školy, s dalšími pracovníky školy, se žáky či rodiči. Jedním z úkolů inspekce je hospitační činnost s následným hodnocením jejího průběhu. Inspekce může také probíhat formou dotazníkového šetření mezi žáky, učiteli a řediteli škol, které je tematicky zaměřené. Třetí fází je označeno vyhodnocení, které probíhá v závěru inspekční činnosti ve škole. Inspekční tým v této fázi seznamuje ředitele školy s výsledky hodnocení, které inspekce zaznamenává formou inspekční zprávy nebo protokolu.²³¹

ČŠI v rámci inspekční činnosti získává a analyzuje informace o vzdělávání žáků, o činnosti škol a školských zařízení a zároveň sleduje efektivnost vzdělávací soustavy. Na základě školních vzdělávacích programů zjišťuje a hodnotí naplnění, průběh, podmínky a výsledky vzdělávání. Zjišťuje a hodnotí, zda je školní vzdělávací program v souladu s rámcovým vzdělávacím programem. Kontroluje, zda jsou ve škole dodržovány právní předpisy a vykonává kontrolu využití finančních prostředků státního rozpočtu.²³²

²³⁰ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova*. Ostrava, 2024., s. 85.

²³¹ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 580.

²³² BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. Praha, 2019., s. 97.

Zde se také nepatrně liší inspektorská činnost a její zaměření. V současné době za stav školních budov a jejich hospodaření zodpovídá zřizovatel. Jan Maloch v počátcích své funkce řešil především problematiku nevhodných školních budov a jejich vybavení. V záznamech školních kronik lze sledovat problematiku prostoru, vybavenosti a hygieny škol. Velice se zasazoval o zakládání školních zahrad. Následně se věnoval kontrole úředních spisů a hospitacím v jednotlivých třídách. (viz. kapitola 3.2)

Inspekční zpráva musí obsahovat hodnocení podmínek, průběhu a výsledku vzdělávání. Dále musí obsahovat jmenný seznam školních inspektorů, kontrolních pracovníků a přizvaných osob s jejich podpisy. Následně je inspekční zpráva projednána s ředitelem školy, který svým podpisem potvrdí její převzetí. Ředitel školy může po převzetí zprávy do 14 dnů podat ČŠI připomínky k obsahu inspekční zprávy. Inspekční zpráva je pak bez zbytečného odkladu zaslána zřizovateli a školské radě. Zároveň je inspekční zpráva po dobu 10 let uložena ve škole a v příslušném inspektorátu.²³³

Opatření, která formuluje inspekční zpráva na základě výsledků inspekční činnosti, přijímá ředitel, zřizovatel a krajský úřad. V případě nečinnosti školy nebo zjištění závažných nedostatků v její práci, stanoví ČŠI lhůtu k nápravě. Pokud škola nápravu nerespektuje může ČŠI uložit pokutu, popřípadě může předložit orgánu, který vede školský rejstřík, návrh na výmaz školy.²³⁴

Pro srovnání ohledně zjištění nedostatků při inspekční činnosti uvádím příklad z Kroniky obecné školy v Krupé. V roce 1926 proběhla inspekce zmíněné školy za přítomnosti zemského školního inspektora a Jana Malocha. Bylo poukázáno na neudržitelný stav školní budovy. A bylo konstatováno, že pokud nedojde k nápravě, bude stávající budova uzavřena a žáci přesunuti do okolních škol. (viz. kapitola 3.2) Tak jako v minulosti, i dnes je školní inspekce důležitou součástí školské soustavy. V její pravomoci je požadovat nápravu, udělovat pokuty nebo zažádat o vymazání školy ze školského rejstříku.

Veřejnost a rodiče často a mylně vnímají ČŠI jen jako úřad, ke kterému se mohou odvolávat, pokud nejsou spokojeni s určitou situací na dané škole. Je velice důležité veřejnosti upřesňovat, že v její kompetenci je také poradenství a podpora škol a pedagogů.

²³³ *Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova*. Ostrava, 2024., s. 85.

²³⁴ PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Praha, 2009., s. 580.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce bylo seznámit čtenáře se situací v meziválečném školství na Rakovnicku v době působení školního inspektora Jana Malocha, zmapovat a popsat jeho činnost. Zda měl možnost ze své funkce ovlivnit některé změny, které si vzdělávání období první republiky vyžadovalo. O jakou školu usiloval a jakým směrem se mělo školství ubírat. Informace k tématu byly opřeny o primární zdroje z rodinného archivu Jana Malocha, o archivní prameny školních kronik Rakovnického okresu a dobové historické prameny, které se staly zdrojem informací pro vyobrazení doby meziválečného školství. To vše bylo podpořeno dílčí analýzou Vlastivědných deníků, které vznikly na základě iniciativy již zmiňovaného školního inspektora. Ty zároveň podaly všestranný obraz o obcích na Rakovnicku, ve kterých se nacházely obecné a měšťanské školy.

V teoretické části byl vyobrazen historický kontext zaměřený na školství v době vzniku Československé republiky. Tato část diplomové práce chronologicky popisuje klíčové školní reformy a zákony, čtenáři přibližuje reformní smýšlení pedagogů, vývoj školství v mnohonárodnostním státu a také se věnuje tématu vzdělávání učitelů a jejich profesní přípravy. V závěru kapitoly byla popsána dobová školská legislativa a inspektorská činnost, která se stala důležitým zdrojem všeobecných informací, pro tuto práci zásadním. Druhá kapitola byla věnována stručné charakteristice okresu Rakovník a vývoji školství na vymezeném území.

Hlavní cíle diplomové práce zahrnuje analytická část, která je rozdělena do několika částí. První část byla zpracována na základě analýzy primárních a sekundárních zdrojů, které jsou zaměřeny na profesní dráhu Jana Malocha a jeho inspektorskou činnost. Jan Maloch působil ve funkci okresní školního inspektora necelých deset let. Během této doby usiloval o rozvoj školství v politickém okresu jemu svěřeném. Inspektorská činnost zahrnovala všechny aspekty vnitřní i vnější správy v oblasti školství. Záznamy školních kronik popisují, co vše bylo v kompetenci inspektora a také jak zodpovědně Jan Maloch svoji funkci zastával. Inicioval výstavbu nových školních budov, opravy těch stávajících a náležitou vybavenost vnitřních prostorů škol. Věnoval se mimoškolní osvětové činnosti, přednášel na okrskových konferencích, kde působil v roli poradce pro místní učitelstvo. Nejen on, ale i většina učitelů, si byli vědomi velké odpovědnosti za rozvoj školství ve zmíněném okrese. Stěžejním zdrojem se stal rukopis *Rodina a škola* Jana Malocha, ve kterém shrnul poznatky z doby své inspektorské činnosti. Z jeho poznatku vyplývá, že usiloval o všestranný rozvoj dětí za spolupráce školy, rodiny a celé společnosti. Inspektor byl přesvědčen, že bez pomoci rodiny

a společnosti nemůže škola kvalitně všestranně rozvíjet osobnost dítěte. Nabádal učitele, aby vedli děti k samostatnosti a tvořivosti, probouzeli v dětech lásku k ideálu a ke krásnějšímu chápání života. Podle inspektora měl být idealismus vzpruha, která lidský život povznáší. Uvědomoval si, že školství v počátcích první republiky mělo směřovat do jisté míry k potřebám skutečného života. Jan Maloch nepochyboval o tom, že pokud se spojí rodina, škola a společnost, upevní se tak základy výchovy, kterými nepohne sebevětší zlo. Rukopis ukončil motem: „*Za lepší budoucnost naší mládeže.*“

Následující část sleduje dílčí cíle diplomové práce, jež byly podpořeny analýzou Vlastivědných deníků, jejichž iniciátorem byl pro Rakovnický okres Jan Maloch. Vyzval správce obecných a měšťanských škol, aby na všech školách byly vedeny knihy, do kterých mělo být zapisováno vše, co se týkalo obcí, ve kterých školy působily. Hlavním impulsem k zakládání deníků, byla skutečnost, že inspektor zastával názor ohledně výuky vlastivědy v tom smyslu, že se při výuce mělo vycházet od vlasti nejužší. Tedy od místa a kraje, kde se škola nacházela. Deníky se pak staly učebními pomůckami pro učitele a zároveň měly v dětech utvářet vztah k místu, kde žijí.

Zbylé dvě kapitoly diplomové práce se již soustředily na vývoj československého později českého školství v následujících letech. Čtvrtá kapitola se zabývala proměnami školství vlivem politicko-kulturních změn. Po převratu v roce 1948 byl přijat zákon o jednotné škole, který zaručoval vzdělávání všem, což lze považovat za pozitivní reformu. Zároveň však vliv komunistické ideologie přetvářel obraz školství, který nerespektoval všestranný rozvoj osobnosti a individualitu dítěte. Stát řídil resort školství centralisticky a direktivně, společnost neměla příležitost do něho zasahovat. Pádem totalitního režimu v Československu začalo docházet ke změnám a reformám, navazujícím na prvorepublikové školství. Snahou reformy bylo odstranění viditelných charakteristik totalitního školství. A právě zde nacházíme v oblasti změn ve školství podobnosti s obdobím první republiky. Politická nestabilita, nedostatek finančních prostředků a komplikace ve snahách o dohody nevedly v devadesátých letech minulého století k rozsáhlejší změnám. Na počátku nového tisíciletí vznikl Národní program rozvoje vzdělávání, který se stal základem pro nový školský zákon z roku 2004 s rámcovými vzdělávacími programy.

Podobně jako po vzniku první republiky měly reformní snahy po roce 1989 stavět na základech demokratizace a změny vnitřní práce školy měly navazovat na reformní pedagogiku, která zdůrazňuje princip humanizace ve vztahu mezi žákem-učitelem-rodíčem. Stejně myšlenky zastával také školní inspektor Jan Maloch. Opět zde nacházíme podobnosti

v pojetí všestranného rozvoje osobnosti, na vybavení žáka souborem klíčových kompetencí, jako souboru vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot. Stejně jako dnes, tak i před sto lety je dítě centrem výchovy a vyučovacích předmětů. Je respektována jeho individualita a je kladen důraz na jeho sebeutváření a sebezdokonalování.

Závěrečná kapitola se v obecném rozsahu věnovala roli České školní inspekce v současném školství a následnému porovnání inspektorské činnosti s rozdílem jednoho století. Zkoumané období se v nepatrné míře od sebe liší v legislativě instituce, způsobu získávání inspektorské profese a v některých oblastech kontroly. V době první republiky dohlížel okresní školní inspektor na místní školní rady, pedagogickou činnost učitelů a dodržování osnov. Záznamy školních kronik udávají, že nedílnou součástí inspekční činnosti, byla kontrola stavu školních budov a jejich vybavenost. Zajímavé je, že v dané době okresní školní inspektor společně s předsedou školního okresního výboru vystavoval hodnocení pedagogů a v jeho kompetenci bylo obsazovat volná učitelská místa. V současné době je hodnocení pedagogů a jejich dosazování do pozice učitele plně v kompetenci ředitele školy. Také stav školních budov a jejich vybavenost má na starosti zřizovatel dané školy. Současná inspekční činnost je především zaměřena na kontrolní, hodnotící a poradenskou činnost. Jinak lze považovat inspektorskou činnost za podobnou, bohužel však současnou společností vnímanou pouze jako kontrolní. Je nutné upřesňovat, že Česká školní inspekce je také zároveň institucí, která poskytuje školám a pedagogům poradenství a podporu.

Podnětem k výběru tématu diplomové práce byl zájem o regionální historii rakovnického okresu v oblasti školství v meziválečné době a současně porovnání s dnešním školským systémem. Během zpracování primárních dobových a současných pramenů se nashromáždilo mnoho zajímavých poznatků, které mohou být využity jako doplňující materiál ve výuce dějepisu i občanské výchovy. V mnoha ohledech se shodují s myšlenkami školního inspektora Jana Malocha a zastávám podobné názory na respektující model výchovy a vzdělávání škola-rodina-společnost. Závěrem můžeme říct, že inspektor Maloch zastával stejné názory a měl podobné vize, ke kterým směřují novodobé výzkumy a trendy ve školství, a to snahu o celistvý rozvoj dítěte.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

A. Státní okresní archiv Rakovník

SOkA Rakovník, CIKÁNEK, Antonín. *Okresní školní výbor Rakovník 1870-1948*. Archivní inventář strojopis, Petrovice, 1962. 14 s.

SOkA Rakovník, f. Obecná a měšťanská škola Slabce (neuspořádáno), *Kronika školy 1919-1942*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Týřovice (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1931*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Olešná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1933*.

SOkA Rakovník, f. Obecná a měšťanská škola Lužná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1932*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Lubná (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1927-1936*.

SOkA Rakovník, f. Obecná a měšťanská škola chlapecká Rakovník (neuspořádáno), *Pamětní kniha chlapecké školy 1893-1953*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Hracholusky (neuspořádáno), *Kronika školy 1910-1961*.

SOkA Rakovník, f. Obecná škola Hostokryje (neuspořádáno), *Pamětní kniha školy 1899-1932*.

B. Literatura

BARTOŠOVÁ, Jana, ŠIMEK, Jan a ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Od školdozorce k inspektorovi: historie školní inspekce*. 1. vydání. Praha: Česká školní inspekce ve spolupráci s Národním pedagogickým muzeem a knihovnou J.A. Komenského, 2019. 118 s. ISBN 978-80-86935-46-1.

BLATNÝ, Ladislav a JŮVA, Vladimír. *Kapitoly z dějin pedagogiky*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1996. 75 s. ISBN 80-210-1295-1.

CAFOURKOVÁ, Eva. *Rozvoj školství na Rakovnicku do roku 1948*. Plzeň, 1983. Diplomová práce, 70 s.

DVOŘÁKOVÁ, Markéta et al. *Základní učebnice pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2015. 246 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5039-2.

HARTL, Roman. *Král pěvců Karel Burian a dalších 80 historických osobností městysů a obcí mikroregionu Balkán*. Vydání první. Rakovnicko, o.p.s., 2013. 296 s.

HAVLÍK, Radomír a KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 174 s. ISBN 80-7178-635-7.

NOVOTNÝ, Miroslav et al. *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Školství a vzdělanost*. Vydání první. Praha: Paseka, 2020. 722 stran, 24 nečíslovaných stran obrazových příloh. ISBN 978-80-7432-985-2.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, JANÁK, Jan a DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích: od počátků státu po současnost*. [1. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 568 s. ISBN 80-7106-709-1.

JANATA, Jaroslav. *Školství v politickém okrese rakovnickém roku 1850*. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Rakovník, 1932. 158 s.

JANIŠ, Kamil, KRAUS, Blahoslav a VACEK, Pavel. *Kapitoly ze základů pedagogiky: studijní text*. 5. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2010. 163 s. ISBN 978-80-7435-083-2.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. II. díl. Praha: B. Janda, 1931.

KASPER, Tomáš, ed., KASPEROVÁ, Dana, ed. a PÁNKOVÁ, Markéta, ed. *"Národní" školství za první Československé republiky*. Vydání první. Praha: Academia, 2018. 353 s. První republika; svazek 9. ISBN 978-80-200-2891-4.

KASPER, Tomáš a KASPEROVÁ, Dana. *Dějiny pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 224 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-2429-4.

KASPER, Tomáš. *Výchova či politika? Úskalí německého reformně pedagogického hnutí v Československu v letech 1918-1933*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2007. 270 s. ISBN 978-80-246-1410-6.

KOPÁČ, Jaroslav. *Dějiny školství a pedagogiky v Československu. Díl 1, České a slovenské školství a pedagogika v letech 1918-1928*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1971., 224 s.

KONÍČEK, Josef. *Památce neúnavného pracovníka vlastivědného*. Věstník musejního spolku města Rakovníka a politického okresu Rakovnického, Rakovník, 1931.

KOŽÍŠEK, Miloš. *Národní školství na Rakovnicku a Kralovicku*. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Rakovník, 1936. 120 s.

KŘIVÁNEK, Jan, ed. *Příručka zákonů, nařízení a předpisů o národním školství v republice Československé*. V Brně: Ústřední spolek učitelský na Moravě, 1924. 1, 1059 s.

MALOCH, Jan. *K další práci*. Vlastivědný sborník okresu rakovnického s Křivoklátskem a kralovického s Manětínkem, Rakovník, 1932.

MIŠURCOVÁ, Věra, ed. a KOBLOVÁ, Soňa, ed. *Práva dítěte v dokumentech*. Vyd. 1. Praha: Themis, 1998. 94 s. ISBN 80-85821-56-7.

PRŮCHA, Jan, ed. *Pedagogická encyklopedie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 935 s. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 3., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005. 481 s. ISBN 80-7367-047-X.

RENNER, Jan, ed. *Popis politického a školního okresu Rakovnického*. V Rakovnice: J. Renner, 1902. 388 s.

Regionální školství; Pedagogičtí pracovníci; Ústavní a ochranná výchova. Ostrava: Sagit, 2024. ISBN: 978-80-7488-652-2., ÚZ.

ROM, Karel. *Vlastivědné deníky škol: Školní inspektor Jan Maloch a vlastivědná práce na Rakovnicku a Kralovicku ve 30. letech minulého století*. Západočeské archivy 2012., Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni, 2012. 167 s. ISBN 978-80-904696-3-1.

SHELLE, Karel. *Vývoj veřejné správy v letech 1848-1990*. Vyd. 2. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 430 s. ISBN 80-86861-66-X.

Sto let reálky rakovnické: památník vydaný k stému výročí založení reálky v Rakovníku. Rakovník. Sbor pro oslavu stoletého jubilea reálky rakovnické, 1933. 2 svazky.

SPIPKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 311 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-942-9.

ŠTVERÁK, Vladimír a ČADSKÁ, Milada. *Stručný průvodce dějinami pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1997. 88 s. ISBN 80-7184-508-6.

SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*. Vyd. 1. Česká Lípa: Státní okresní archiv, 1998. 194 s., [18] s. obr. příl. Historická vlastivěda Českolipska. ISBN 80-238-3843-1.

VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana (eds). *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. 456 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3357-9.

VESELÁ, Zdenka. *Vývoj české školy a učitelského vzdělání*. Vyd. 1. V Brně: Masarykova univerzita, 1992. 147 s. ISBN 80-210-0458-4.

Základní škola a mateřská škola Kněžves, *Pamětní kniha školy 1918-1940*.

C. Elektronické zdroje

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. <https://msmt.gov.cz/ministerstvo/165-let-ministerstva-skolstvi-mladeze-a-telovychovy> [cit. 02.09.2024]

Milostín: *Kronika obecné školy 1911-1940*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/4002/97> [cit. 29.12.2024].

Slabce: *Kronika obecné a měšťanské školy 1919-1942* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/461/3> [cit. 26.10.2024].

Čistá: *Kronika obecné školy 1914-1939* [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/939/15> [cit. 26.10.2024].

Koryta: *Kronika obecné školy 1888-1935* [online]. https://www.portafontium.eu/iipimage/30660220/soap-ps_00344_skola-koryta-1888-1935_1840?x=553&y=501&w=361&h=128 [cit. 04.09.2024].

Krupá: *Kronika obecné školy 1918-1949*. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/2036/60> [cit. 29.12.2024].

Lašovice: Kronika obecné školy 1911-1940. [online].
<https://ebadatelna.soapraha.cz/a/494/54> [cit. 29.12.2024].

Lužná: Vlastivědný deník. [online]. <https://ebadatelna.soapraha.cz/a/5459/42#> [cit. 1.2.2025].

D. Soukromé sbírky

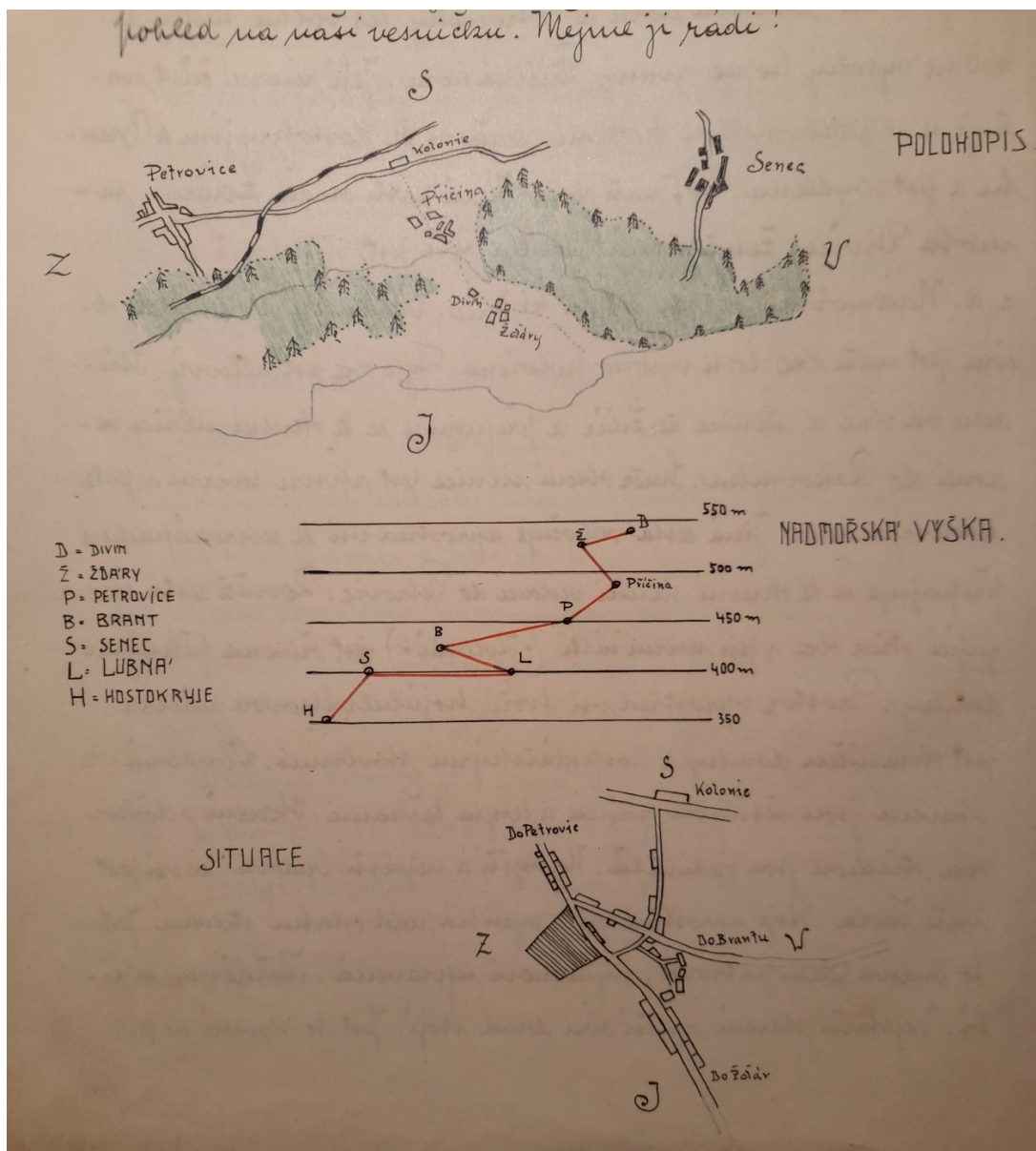
Soukromá sbírka, Rukopis práce Jana Malocha *Rodina a škola*. Všetaty, b. d.

PŘÍLOHY

Seznam obrazových příloh

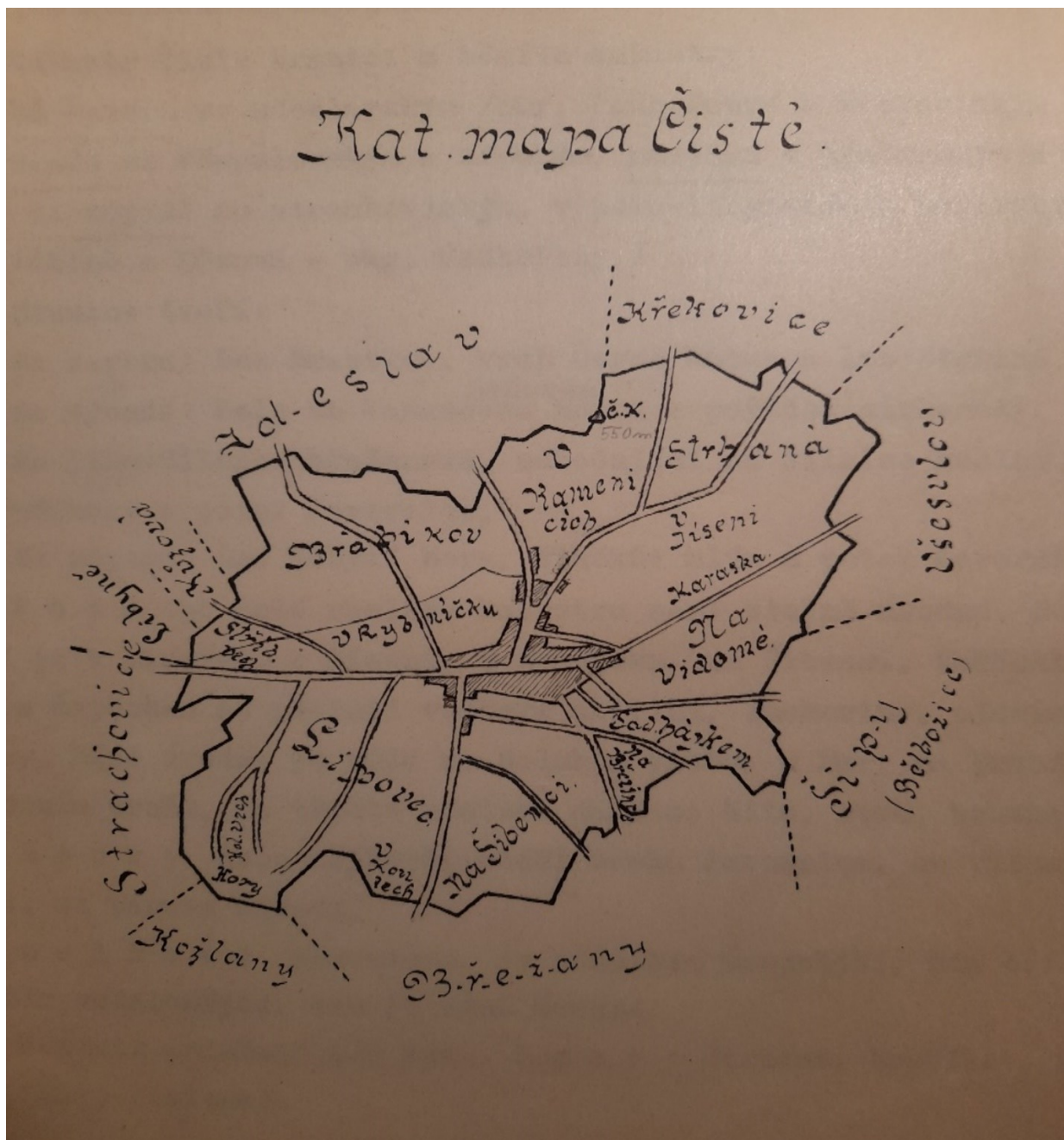
Příloha č. 1.

Polohopis a nadmořská výška obce Přebčiny²³⁵

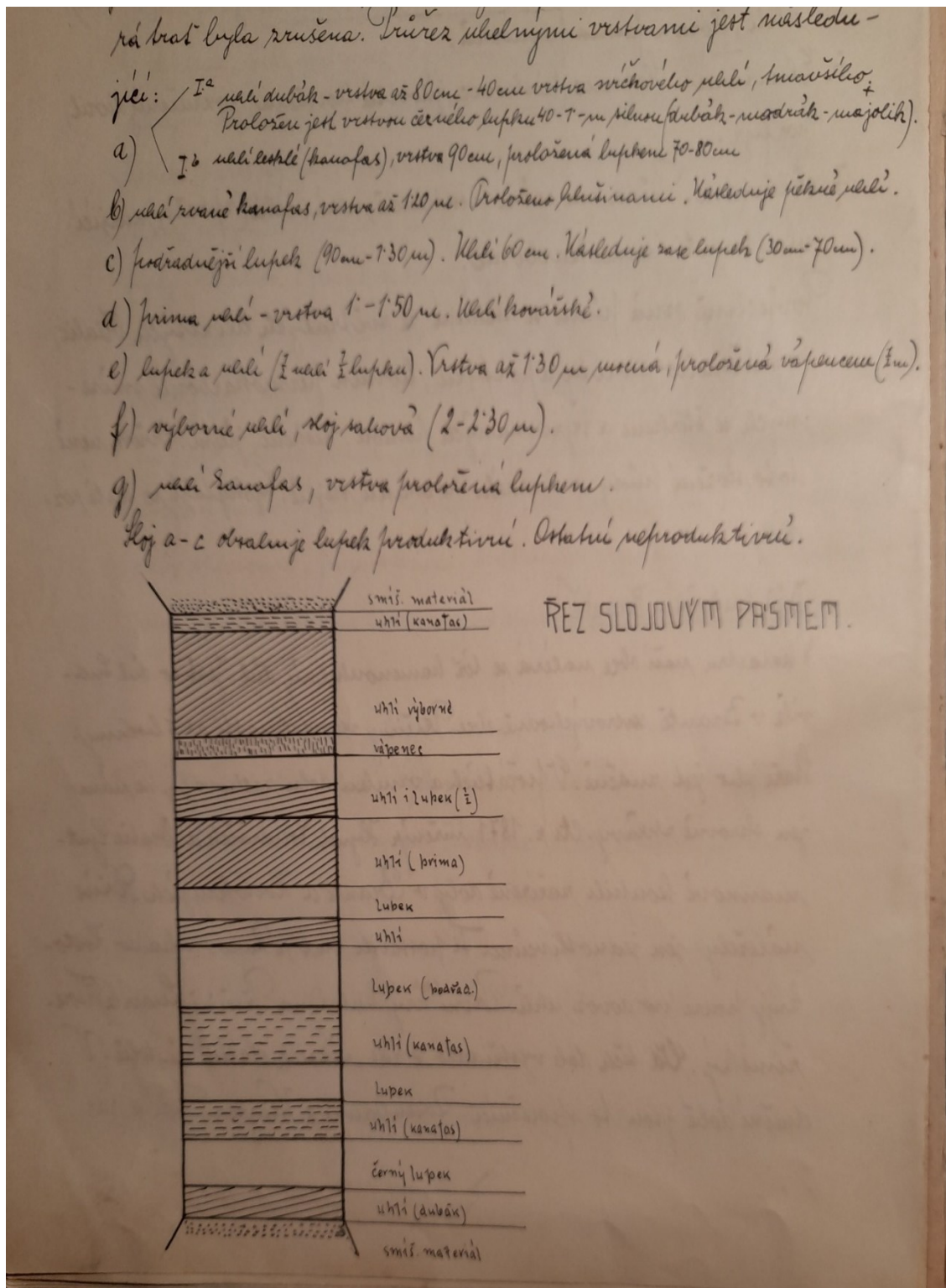
²³⁵ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Přebčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

Příloha č. 2.

Katastrální mapa obce Čisté²³⁶

²³⁶ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Čistá (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1929-1930*.

Příloha č. 3.

Řez slojovým pásmem v obci Příčina²³⁷²³⁷ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

Příloha č. 4

Volební výsledky v obci Příčina (1919-1946)²³⁸

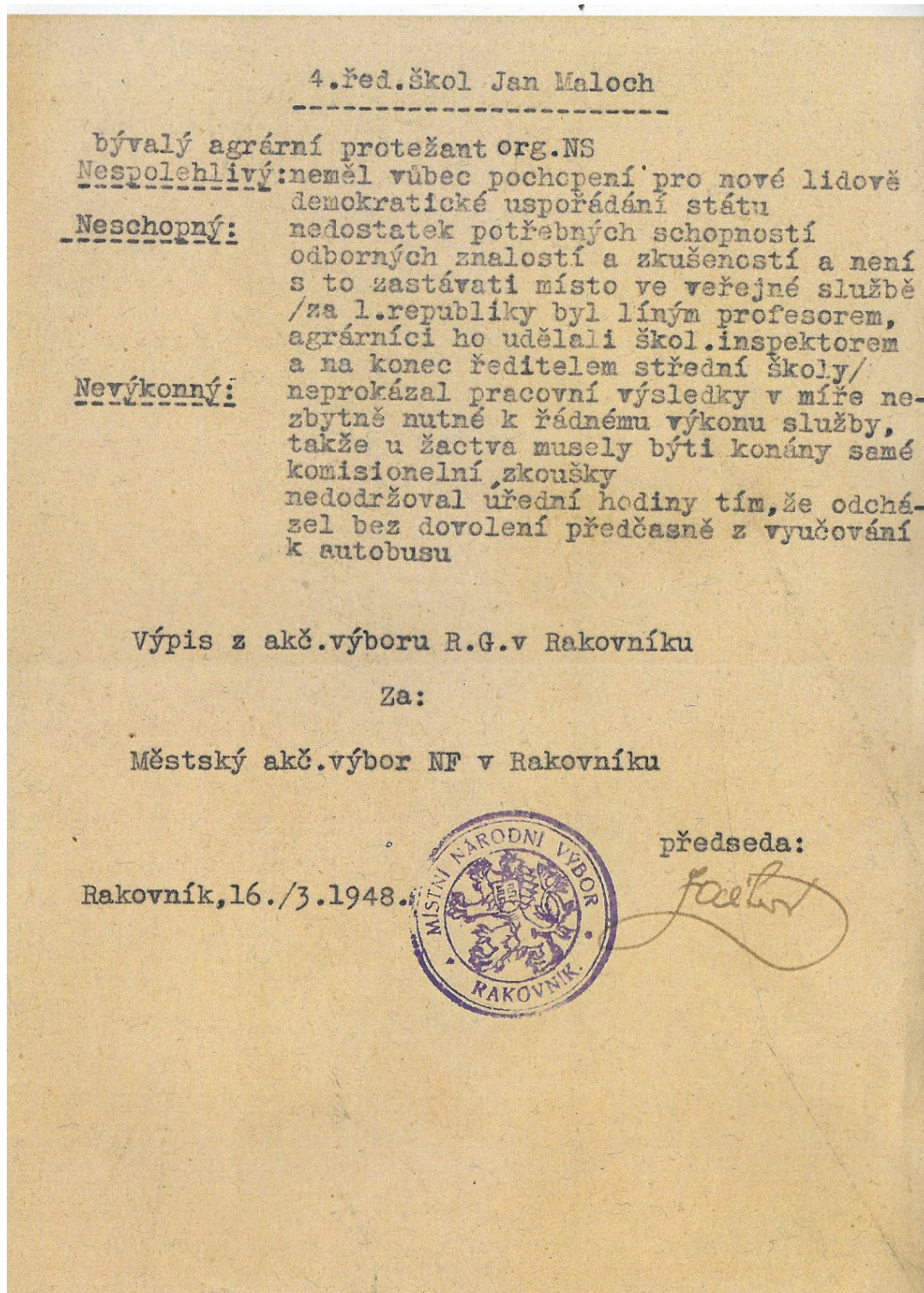
- 59 -

Volební výsledky v obci Příčina.

Strana:	Obecní 1919	Obecní 1923	Národ. strana 1925	senát 1925	Obecní 1927	Obecní rastup. 1928	zemské rastup. 1928	Obecní 1931	Národ. strana 1929	senát 1929	Národ. strana 1935	senát 1935	Obecní rastup. 21/5 1935	Zemské rastup. 21/5 1935	Obecní 21/6 1938	Obecní 26/5 1946
Sociál. demokr.	193	99	53	50	81	71	68	75	83	70	66	62	52	55	40 39, dem.	50
republiká. strana	55	77	78	68	38	69	64	96	80	65	147	45	56	60	80	-
komunis.	-	80	88	80	62	64	65	53	50	46	79	68	79	77	91	186
životní občerství	-	-	4	2	-	5	3	-	5	4	14	13	14	11	-	-
strana mláde	-	-	2	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
demokr. mládež	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
národ. demokr.	-	-	9	9	-	8	6	30	5	1	-	-	7	6	-	-
Čsl. nář. Socialist.	-	-	1	1	-	2	2	-	3	8	7	3	8	6	-	13
lidová	-	-	9	10	-	4	11	-	12	13	14	11	9	6	-	12
Občest. strana	-	-	-	-	53	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Deutschn. Arbeiter u. Arbeiter	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Deutschn. Gewerke Banker	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Christl. Christ. soz. part.	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Českoslo. mládež křesťan.	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	-	-	-	-	-	-
Národně oprávněná strana Příčina	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	10	-	-	-	-

²³⁸ SOKA Rakovník, f. Obecná škola Příčina (neuspořádáno), *Vlastivědný deník 1930-1953*.

Příloha č. 6

Výpis z akčního výboru R. G. V Rakovníku²⁴⁰

²⁴⁰ SOKA Rakovník, f. Městský národní výbor Rakovník 1945-1990, kart. č. 27, inv. č. 259. Zásaditosti školské komise – výpis akčního výboru NF v Rakovníku 16. 3. 1948.